

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Diplomová práce

2014

Terezie Königová

Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Katedra anglistiky a amerikanistiky

**Překládání administrativních a právních textů
(komparativní analýza angličtiny, němčiny a češtiny)**

(Diplomová práce)

**Translating legal and administrative texts (a comparative
analysis of English, German and Czech)**

(Master's Thesis)

Autor: Bc. Terezie Königová, Angličtina se zaměřením na tlumočení a překlad
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Řeřicha, CSc.

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne 24. 6. 2014

*Chtěla bych tímto poděkovat za vedení práce a metodologické podněty doc. PhDr.
Václavu Řeřichovi, CSc.*

Obsah

1.	Úvod.....	6
2.	Teoretická východiska analýzy terminologie a neologismů v dokumentech EU	
	2.1 Korpusová analýza terminologických variant (T. Wissik).....	7
	2.2 Právní neologismy (V. Remplbauer).....	17
	2.3 České a německé ekvivalenty z hlediska terminologie (G. Budin, M. T. Cabré, E. Wüster)..	21
	2.4 Komparativní studie neologismů (R. Koprdo vá, R. Temmermann, D. Halová)	33
	2.5 Anglické neologismy v publikacích EU (J. S. Gardner, M. Kajzer)	42
	2.6 Teoretické základy překladu a překládání (D. Knittlová a kol.)	50
3.	Metodologie a „srovnávací tabulka“.....	52
4.	Možnosti uplatnění metodologie u neologismů <i>mainstream(ing), actor, implementation</i> a <i>agenda</i>	56
5.	Závěr.....	69
6.	Summary.....	76
7.	Bibliografie.....	82

1. Úvod

Tématem naší práce je komparativní analýza překladu administrativních a právních textů. Po našich dříve obhájených bakalářských pracích¹ předkládáme diplomovou práci *Překládání administrativních a právních textů (komparativní analýza angličtiny, němčiny a češtiny)*, která se obecně zaměřuje na aspekt rozdílů v komunikaci v právních a administrativních textech v angličtině, němčině a češtině.

Výsledkem práce bude „srovnávací tabulka“, klasifikace nejfrekventovanějších německých a českých ekvivalentů termínů anglických právních a administrativních neologismů (na základě dokumentů z archivu EUR-Lex), která bude obsahovat popis utilizovaných překladatelských strategií a jejich použití v daném funkčním stylu právních a administrativních textů.

Hypoteticky předpokládáme, že tak typologicky a strukturně odlišné jazyky jako je němčina, angličtina a čeština, budou mít odlišné přístupy ke komunikaci sdělení (Ch. Schäffner, M. Snell-Hornby, M. Baker, J. House). Očekáváme však také, že německé a české ekvivalenty budou ovlivněny standardizovanými strukturami, které jsou petrifikované překladatelskou tradicí (R. Jakobson, K. Reiss, H. Vermeer). Tyto odlišné slovotvorné postupy bychom chtěli popsat překladatelskými nástroji s přihlédnutím k omezením při tvorbě terminologie (G. Budin, Wissik). V našich bakalářských pracích jsme aplikovali postupy vyplývající zejména z české překladatelské tradice (Z. Jettmarová, D. Knittlová, J. Levý), tento náš přístup bychom chtěli rozšířit o výsledky prací významných představitelů teorie a metodiky překladu v Rakousku a dalších německy mluvících zemích s ustáleným právním a administrativním jazykem a normou. Do kritického přehledu vybraných prací souvisejících s tématem chceme zařadit také německy psané diplomové práce, které jsou pro nás zajímavé tím, že detailně rozebírají některý z aspektů, které jsou ve středu našeho zájmu.

¹ Terezie Königová, *Lingvista jako překladatel právnické a finanční angličtiny* (Bc. Thesis, Univerzita Palackého, 2012) a Terezie Königová, *Gramatické kategorie slovesa v typologicky odlišných jazycích (angličtině a češtině)* (Bc. Thesis, Univerzita Palackého, 2010)

Již v naší bakalářské práci jsme využili databázi právnických textů Evropské unie, EUR-Lex. V diplomové práci budeme zkoumat možnost uplatnění „srovnávací tabulky“ u trojjazyčných verzí dokumentů v němčině, češtině a angličtině, i s využitím metod komparativní lingvistiky, která má ve střední Evropě bohatou tradici (V. Mathesius, F. Daneš, J. Firbas, I. Poldauf, L. Dušková).

Grant programu Aktion² nám poskytl prostředky pro využití studijních zdrojů na Vídeňské univerzitě a zejména pro konzultace s Dr. Salmhoferovou, vyučující na Zentrum für Translationswissenschaft ve Vídni ohledně výběru odborné literatury a překladatelských strategií a postupů, které budou naší analýze nejprospěšnější.

Po kritickém rozboru literatury, jehož součástí je analýza přínosu jednotlivých autorů k naší metodologii, která bude následně stanovená ve zvláštní kapitole, se budeme snažit získat odpovědi na naše výzkumné otázky prostřednictvím korpusu textů, na základě kterého pak naznačíme vlastní analýzu. Podle výsledků našeho bádání pak formulujeme závěr a ověříme, do jaké míry je s nimi naše hypotéza v souladu.

2. Teoretická východiska analýzy terminologie a neologismů v dokumentech EU

2.1 Korpusová analýza terminologických variant (T. Wissik)

Jedním z významných zdrojů pro náš výzkum je disertační práce Tanji Wissik „Terminologische Variation in der Rechts- und Verwaltungssprache. Eine korpusbasierte Untersuchung der Hochschulterminologie in den

² Aktion Österreich-Tschechien (AÖCZ-Semesterstipendien), ICM-2013-04268, 2-měsíční stipendium.

Standardvarietäten des Deutschen in Deutschland, Österreich und der Schweiz“ (2012)³.

Wissik se dlouhodobě zabývá terminologií právního a administrativního jazyka a tématem němčiny jakožto pluricentrického jazyka. Zmíněnou práci Wissik vypracovala pod vedením terminology Gerharda Budina. V našem výzkumu se jí budeme zabývat obšírněji, jelikož patří mezi nejvýznamnější v oblasti terminologie, zároveň nabízí i řadu teoretických rámců a podnětů, které níže zdůrazňujeme a které nám pomohou klasifikovat příklady z naší databáze.

Výše zmíněná práce (Wissik, 2012) je rozdělena do jedenácti hlavních kapitol. Její první část lze popsat jako tradiční slovtvornou analýzu zvoleného korpusu variant němčiny v Rakousku, Německu a ve Švýcarsku. Dále se zabývá obecným lingvistickým popisem jazykových variant z hledisek sociologických a terminologických. Sledovaná terminologie se týká zejména výuky odborného jazyka, Fachsprache, jako nástroje komunikace ve vysokoškolském vzdělávání. Další kapitola se věnuje popisu korpusu a jeho analýze a termíny definuje jako austriacismy, helvetismy a teutonismy, které dále rozděluje na kodifikované a nekodifikované. Cf. „Der Forschungsgegenstand der vorliegenden Arbeit ist die Rechts- und Verwaltungssprache im Bereich des Hochschulwesens und ihre Besonderheiten in den Standardvarietäten des Deutschen in den drei Vollzentren – Deutschland, Österreich und der Schweiz. Diese Besonderheiten werden als nationale Varianten bezeichnet. Während für die nationalen Varianten Österreichs der Terminus Austriazismus gebräuchlich ist und für die nationalen Varianten der Schweiz der Terminus Helvetismus, gibt es für die Besonderheiten Deutschlands mehrere Benennungen, die aber nicht ganz unproblematisch sind. Ammon (1995) spricht von Teutonismen.“ (Wissik 2012, 30) Ve druhé kapitole se Wissik věnuje tématu právního a administrativního jazyka ve vysokoškolském vzdělávání v jazykových variantách němčiny v hlavních německy mluvících zemích – Německu, Rakousku a Švýcarsku. Hlavním tématem kapitoly „Deutsch als

³ Tanja Wissik, „Terminologische Variation in der Rechts- und Verwaltungssprache. Eine korpusbasierte Untersuchung der Hochschulterminologie in den Standardvarietäten des Deutschen in Deutschland, Österreich und der Schweiz“ (PhD diss., Universität Wien, 2012). Tanja Wissik byla tak laskava, že nám rukopis práce poskytla předem, přestože bude nakladatelstvím Frank&Timme publikována později.

plurizentrische Sprache“ (Wissik 2012, 23) je tedy popis němčiny jakožto pluricentrického jazyka. Wissik cituje a popisuje práce několika hlavních představitelů, kteří se tímto tématem zabývají, a porovnává jejich pohled na pluricentrismus. V jádru významu pluricentrismu se autorka s citovanými teoretiky shoduje: „Im Rahmen der vorliegenden Untersuchung werden plurizentrische Sprachen als diejenigen Sprachen verstanden, die auf mehrere Zentren verteilt sind.“ (Wissik 2012, 29) Tento přístup je pro nás zajímavý zejména z hlediska struktury práce, kdy autorka pečlivě a jasně rozděluje jazykové prostředky němčiny dle jejich výše uvedených charakteristik včetně frekvence. Toto rozdělení nám bude nápomocné při klasifikaci slovtvorby terminologie, kdy nám umožní odhadnout, jaké jazykové prostředky němčina nejpravděpodobněji použije při překladu právních a administrativních textů z angličtiny. Práce Wissik (2012) je komparativní, zatímco ale autorka srovnává více jazykových variant standardizace němčiny, my se budeme zabývat srovnáním typologicky odlišných jazyků (angličtiny, němčiny a češtiny).

Každou podkapitulu týkající se jedné z jazykových variant němčiny autorka uzavírá komentářem souvisejícím s regionální diferenciací v jednotlivých německy mluvících zemích, nastavením standardní varianty němčiny a kodifikací v těchto třech zemích. Problematika, kterou autorka řeší, je podobná naší hypotéze. Aspekt pluricentrismu je pro nás také okrajově zajímavý tím, že budeme pracovat se dvěma jazyky, které jsou klasifikovány jako pluricentrické, a jedním jazykem monocentrickým. My ovšem budeme vycházet z jedné standardizované formy němčiny, angličtiny a češtiny, jak jsou zachyceny v databázi EUR-Lex. Tento přístup by pro nás byl zajímavý zejména v případě, kdy se překlad přizpůsobuje jednotlivým standardizovaným normám určité jazykové varianty, ale tyto případy jsou zúženy kontextem dokumentů EU.

Ve 3. kapitole „Variation, Varietäten, Varianten“ se Wissik věnuje vztahu mezi lingvistikou a terminologií a vysvětluje termíny, které stojí ve výše uvedeném názvu kapitoly.⁴ Tuto kapitolu autorka zahajuje komentářem k pracím Saussura a Chomskyho. Zdůrazňuje zde jejich homogenní postoj k jazykovému

⁴ In diesem Kapitel wird auf das Verhältnis zwischen Linguistik bzw. Terminologie und Variation eingegangen und es werden die Grundbegriffe Varietät und Variante beleuchtet. (Wissik 2012, 55)

společnosti: „Der Gegenstand einer linguistischen Theorie ist in erster Linie ein idealer Sprecher-Hörer, der in einer völlig homogenen Sprachgemeinschaft lebt (Chomsky 1969, 13)“ (Wissik 2012, 55). Dále pokračuje vymezením pojmu Varietätenlinguistik, jedné z dílčích disciplín sociolingvistiky. Komentuje zde hlavně Kleinův⁵ přístup, kde upozorňuje na to, že Klein bere v úvahu mimojazykové dimenze (Zeit, Raum, soziale Dimension und situative Dimension).

V další podkapitole se Wissik zmiňuje o vztahu terminologie a variantnosti (Wissik 2012, 57). Pro naši práci jsou zajímavé její úvahy o standardizaci lexikálních variant, kde upozorňuje v souladu s Budinem na to, že ani standardizované termíny nejsou přijatelné v každém kontextu, což popírá jejich koncept jednoznačnosti významu termínu.

Zároveň se ale tímto přístupem podle našeho názoru rozšiřuje význam termínu a objevuje se zde problém homonymie termínu, tzn., že termín může mít několik rovnocenných variant v závislosti na kontextu. Předpokládáme, že tuto záležitost budeme řešit v naší práci, kde může existovat několik rovnocenných variant, ovšem distribuovaných systematicky ve stejných kontextech.

V další podkapitole „Variation und Ansätze in der präskriptiven Terminologiewissenschaft“ Wissik (2012) sleduje historický vývoj terminologie, v této souvislosti zmiňuje význam Pražského lingvistického kroužku a upozorňuje na to, že se tvorbou terminologie zabývali jak lingvisté, tak inženýři. Dochází k závěru, že není možno terminologii předepisovat, odmítá preskriptivní metodu, ale v souladu s Wüsterem⁶ Wissik (2012, 40) zdůrazňuje normativní a standardizující postupy. Pro účely naší práce je tato kapitola zásadní, protože překladatelé v Evropské unii mají vlastní terminologická oddělení, která odpovídají za tvorbu databází EUR-Lex a IATE. O jejich práci se samozřejmě při hodnocení termínů budeme opírat, ale již teď je zřejmé, že tyto databáze nemají pouze preskriptivní funkci, používají spíše metod korpusové lingvistiky, a i když zejména v případě administrativních textů obecnější povahy nelze mluvit o

⁵ Wolfgang Klein, *Variation in der Sprache. Ein Verfahren zu ihrer Beschreibung* (Wien: Scriptor, 1974).

⁶ Eugen Wüster, *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie* (Wien: Springer, 1979).

normativnosti, snaží se posuzovat termíny ve vzájemných sémantických souvislostech. Nicméně i nyní zůstává aktuální problém „odborník versus lingvista“, který podle Wissik platí již od 18. století.

Na začátku následující podkapitoly se Wissik zabývá aktuálním fenoménem socioterminologie, jakožto disciplínou, která zejména ve frankofonních zemích zdůrazňuje čistou jazykovou deskripci, i když se nevyhýbá pojmům jako polysémie a synonymie. Zejména v poslední době, kdy se mluví o tzv. eurospeaku a euroangličtině, euroněmčině, atd. by socioterminologie byla atraktivním aspektem výzkumu, nicméně v naší metodě analýzy by tento aspekt byl zajímavý jen tehdy, kdyby docházelo k sjednocování termínů, tedy společenského tlaku na užívání výpůjček, místo svébytné soustavné terminologické tvorby. Práce, jako je naše, nicméně nemůže tuto možnost pouštět úplně ze zřetele.

Wissik je zřejmě zastáncem nepreskriptivního přístupu, protože cituje Cabré⁷ (Wissik 2012, 61), která spolu s představiteli socioterminologické školy zdůrazňuje variabilitu termínu v protikladu k preskriptivní tradiční obecné výuce terminologie, která variabilitu považuje za interferenci.

Následující podkapitolu *Variation und Vertreter aus der Computerlinguistik* Wissik věnuje počítačovému korpusovému zpracování textů a aplikaci nástrojů IT vzhledem k variabilitě. V návaznosti na citované autory Wissik (2012) rozlišuje různé typy variant „morphologische, morphosyntaktische, semantische, Benennungsvariation a chronologische“. Dále Wissik (2012, 64) *Variation* objasňuje jejími anglickými ekvivalenty a definicí dle Daille: „A variant of a term is an utterance which is semantically and conceptually related to an

⁷ „- el plano referencial, que comprende el ámbito de los objetos y de la formación de clases de objetos; - el plano cognitivo, que incluye la formación de conceptos y su ubicación en la mente ; y - el plano lingüístico, o más ampliamente semiótico si integramos los signos de naturaleza artificial en la denominación ‘término’, que comprende la realización de cada concepto en una o más unidades terminológicas del lenguaje natural, que pueden ampliarse a otras unidades de creación artificial.” Cabré, M. Teresa. 2008. "El principio de poliedricidad: la articulación de lo discursivo, lo cognitivo y lo lingüístico en Terminología (I)" *Ibérica* 1(16). Castelló: AELFE (Asociación Europea de Lenguas para Fines Específicos - European Association of Languages for Specific Purposes). 9-36. ISSN 1139-7241 Abruflbar unter: http://www.aelfe.org/documents/03_16_Cabre.pdf. (Wissik 2012, 61).

original term. (Daille et al. 1996: 201)⁸ Vzhledem k tomu, že pro účely našeho výzkumu hodláme využít automatizované vícejazyčné databáze, tato kapitola pro nás může být zajímavá hlavně díky jasnému dělení typů variant, v naší práci se budeme zabývat zejména typy „morphologische, semantische a Benennungsvariation“.

Na tuto podkapitolu Wissik (2012) navazuje další pod názvem „Variation und andere Vertreter aus der rechtsterminologischen Praxis,“ kde jmenuje jednotlivé databáze textů v různých jazykových variantách němčiny (mj. uvádí také katalánské a italské terminologické databáze), se kterými se setkává ve své praxi překladatelky právních textů. Jak už jsme zmínili, naše práce bude založena na textech vícejazyčných databází Evropské unie EUR-Lex a IATE, a proto není tato kapitola pro naši práci relevantní.

Další kapitolu „Varietäten“ Wissik (2012, 67) zahajuje vymezením tohoto termínu v podkapitole „Zum Begriff ‚Varietät‘“, kdy se lingvistickými variantami rozumí specifické vyjádření jazykového chování za určitých sociálních podmínek, v určitých situacích nebo v určitých sociálních funkcích. Dále autorka jmenuje mimojazykové faktory, které mají na Varietäten vliv, tedy „regionale oder diatopische Varietäten, soziale Varietäten, situativ-funktionale oder diaphasische Varietäten, historische oder diachrone Varietäten“ (Wissik 2012, 68)

Zajímavá je pro nás zejména následující podkapitola Standardvarietät, kde autorka komentuje standardizovaný jazyk. Nejlépe definici standardizovaného jazyka vystihuje citace uvedená autorkou: „oft synonym zu Hochsprache, Schriftsprache, Literatursprache, Koiné und Standardvarietät verwendete Bez[eichung] für eine i.d.R. kodifizierte Spr[ache], vermutl. wörtliche Übernahme vom engl. *standard language*. (Ammon 2005: 643)“⁹ (Wissik 2012, 69). Autorka cituje několik teoretiků ve snaze podložit názor, že standardizovaný jazyk není vždy jednotný. Zdá se tedy, že každá analýza termínu se bude muset zabývat i hledáním variant, které zde jsou potenciálně obsažené, což znamená, že se

⁸ Daille, Béatrice/Habert, Benoît/Jacquemin, Christian/Royauté, Jean. 1996. Empirical observation of term variations and principles for their description. *Terminology* 3(2), 197-258. (Wissik 2012, 64).

⁹ Ammon, Ulrich. 2005. Standardsprache. In: Metzler, Lexikon Sprache, (32005). Herausgegeben von Helmut Glück unter Mitarbeit von Friederike Schmöe. Stuttgart, Weimar: Verlag J.B. Metzler, 643. (Wissik 2012, 69).

nemůžeme spokojit s tím, že jsme našli jedinou lexikální variantu. Je tedy nezbytné tento fakt vzít v úvahu zejména při stanovování metody. Z několika definic standardního jazyka vybíráme tu, která je použitelná pro naši analýzu: „für eine Gesamtsprache mit mindestens einer Standardvarietät, einschließlich ihrer Nonstandardvarietäten, z.B. das Gegenwartsdeutsche insgesamt (Ammon 2005: 31, Hervorhebungen im Original)“ (ibid.). Její zajímavé rozlišení stupně standardu jazyka je pro nás však nerelevantní, protože v překladech právních a administrativních textech Evropské Unie předpokládáme nulový výskyt nestandardních forem.

Dalším dělením standardizovaného jazyka, které zde autorka uvádí, je *Regionalstandards, nationalen Standardsprachen* a pro nás nejzajímavější *Standardsprachen*: „Sprachliche Besonderheiten dieser Varietät sind in Aussprache- und Rechtschreibwörterbüchern sowie Grammatiken kodifiziert und gelten als 'sprachliche Norm', die nur bewusst erlernt werden kann und nur unter sehr kontrolliertem, professionellem Sprechen und Schreiben benutzt wird.“ (Wissik 2012, 71). Hodláme totiž pracovat se zdroji textů, které podléhají přísné standardizaci. Wissik také zmiňuje pohled různých autorů na vztah mezi termíny Standardsprache a Standardvarietät. V další části této kapitoly se autorka věnuje dalšímu druhu dělení standardizovaného jazyka na national a subnational (Wissik 2012, 73), což pro naši práci není relevantní.

Další detailní zpracování, které Wissik v této kapitole uvádí, ukazuje na dobré teoretické zázemí její práce, ale pro naši praktickou jazykovou analýzu není nezbytné.

Hlavními otázkami, které si autorka ve své práci klade, je relevantnost jednotlivých jazykových variant a jejich regionální distribuce, včetně toho, jakým způsobem dochází k jejich kodifikaci.

Svou analýzu opírá Wissik o vlastní korpus, v šesté kapitole autorka popisuje jeho tvorbu a strukturu. Na začátku kapitoly „Korpus, Korpusdesign und Korpusaufbau“ (Wissik 2012, 103) autorka cituje zdroje, ze kterých čerpala, a komentuje samotnou metodu korpusové lingvistiky a její pozici v terminologii jakožto vědní disciplíně. Wissik zde cituje zejména práce autorů jako McEnergy/Wilson, Ahmad/Rogers, Sager, Wright/Budin, Bowker a dalších.

Autorka se přiklání k názoru, že korpus zatím nemá na poli terminologie neohroženou pozici, a svůj názor opírá o Pearsonův citát: „Terminologists have only started to use corpora in their work relatively recently and there are still many terminologists who have yet to be convinced on the advantages of using corpora.“ (ibid.), a dále popisuje práci terminologů a terminografů: „Erst dann wird das eigentliche Materialkorpus gesammelt, aus dem die Begriffe und Termini extrahiert werden.“ (ibid.).

V následující podkapitole se Wissik věnuje definování korpusu. Cituje zde několik uznávaných korpusových lingvistů, např. Sinclair Lemnitzer/Zinsmeister, Scherer. Pro nás je zajímavá zejména zmínka o korpusu pro speciální účely: „Als Gegenstück zu Referenzkorpora sprechen Bowker/Pearson (2002, 12) von „special purpose corpora“:

„In contrast a special purpose corpus is one that focuses on a particular aspect of a language. It could be restricted to the LSP of a particular subject field, to a specific text type, to a particular language variety or to the language used by members of a certain demographic group.“ (Wissik 2012, 106). Podobný typ korpusu čerpající z administrativního stylu dokumentů Evropské komise a Evropského soudního dvora hodláme využít pro účely naší práce. Dále se pak autorka soustřeďuje na popis LSP (Language for Special Purposes) korpusu (ibid.).

Je zjevné, že Wissik si svůj korpus definuje poměrně volně jako neanotovanou databázi termínů z oblasti vysokoškolské výuky. Vzhledem k tomu, že cílem naší práce je studium ekvivalentů neologismů v administrativních textech, spíše než korpus, jak je v současné lingvistice definován, sestavíme glosář anglických neologismů a jejich ekvivalentů, jak jsou uvedeny v databázi IATE, které budeme dále zkoumat v textech administrativního stylu. Náš plánovaný glosář tedy nelze definovat v úzkém významu Fachsprache, protože námi zkoumané neologismy se vyskytují napříč odborného názvosloví.

Pro funkční styl textů, které budeme analyzovat, je důležitá kapitola nazvaná „Charakteristika der Rechts- und Verwaltungssprache“ (Wissik 2012, 91), kde Wissik upozorňuje na specifickou terminologii v právním a

administrativním stylu, kdy spolu s Fraasem (1997, 428) zdůrazňuje, že právní a administrativní styl přejímá výrazy z obecné slovní zásoby, ke kterým připojuje nové denotáty (ibid.).

Toto hledisko budeme muset vzít v úvahu při našem výběru neologismů, protože řada z nich bude vstupovat do odborné slovní zásoby právě tímto procesem. Tento předpoklad, který sdílíme s Wissik, je podpořen ještě dalšími dvěma teoretiky – Belvedere a Löffler (2010, 108), kteří tvrdí, že jedním ze znaků administrativního jazyka je užití „allgemeine[n] Wörter[n] mit begrifflich fester (eindeutiger) Bedeutung. Vorgang, Bescheid, Anspruch, Aufsicht sind feste Begriffe für fest umrissene Sachverhalte oder Vorgänge (Löffler 2010: 108; Hervorhebungen im Original)“ (Wissik 2012, 92). Toto stanovisko je pro nás důležité zejména při rozpoznávání relevantních neologismů. Již teď je zjevné, že půjde o škálu, kdy na jednom konci bude obecné pojmenování, sice frekventní, ale relativně vágně definované, a na druhém konci bude obecné pojmenování, které jako termín bude potvrzen i například v IATE a standardním ekvivalentem. Wissik zdůrazňuje vázanost právního termínu na konkrétní právní systém. Texty, které budeme pro naši práci používat, mají sice sílu právního aktu, ale my neaspírujeme na posuzování čistě právních neologismů právě kvůli vázanosti na specifický právní systém a soustředíme se na „administrativně-právní neologismy“, samozřejmě budeme z tohoto hlediska muset získaný materiál pečlivě třídit.¹⁰ V závěru kapitoly Wissik zdůrazňuje systémovou a kontextovou vázanost (Systemgebundenheit und Kontextgebundenheit), z našeho hlediska budeme považovat za relevantní kontext soubor dokumentů v EUR-Lexu.

Pro naše teoretické předpoklady je pro nás zajímavý názor o přejímání cizích slov, který se opírá o názor Mattily: „neben Latein aus dem Italienischen und Französischen und aus dem Englischen (z.B. *leasing*). (Mattila 2006: 174)“ (Wissik 2012, 94). Při popisu neologismů Wissik zdůrazňuje několik způsobů tvorby – substantivní kompozita, výrazy s vysokou kondenzací informací a německá neverbální substantiva s příponou *-ung* a *-nahme*.¹¹

¹⁰ Soustředíme se na dokumenty, které jsou produkovány Evropskou komisí a budeme se snažit vyhnout dokumentům, jejichž zdrojem je Evropský soudní dvůr.

¹¹ „Zum einen stammen sie aus dem Bereich Recht, die den Fachverwaltungen entsprechenden Fachgebieten sowie verwaltungsspezifische Neubildungen. Bei diesen Neubildungen sind zum

V sedmé kapitole je pro nás zajímavý přístup k analýze korpusu, který má tři fáze – kontrastivní, kvalitativní a kvantitativní (Wissik 2012, 127).

V rámci kontrastivní analýzy používá Wissik metodu „detailed consistency“, která spočívá v postupném redukování textu z hlediska frekvence termínů¹². Jsme si vědomi toho, že jedním z problémů naší práce bude stanovení toho, co je neologismus, a zde je frekvence nezbytným nástrojem. Nepředpokládáme ovšem, že budeme provádět důslednou kvantitativní analýzu, ale spíše použijeme vyhledávací nástroje ke stanovení přibližné frekvence. Přestože Wissik, stejně jako my, zkoumá lexikální korpus, metoda „detailed consistency“, kterou zde popisuje (Wissik 2012, 130), generuje glosáře, jež jsou výsledkem „filtrování“ textů zvažovaných jazykových variant. Problémem naší analýzy je, že některé obecné výrazy se stávají termíny – neologismy jenom v určitých kontextech, předpokládáme, že jako součásti kolokací tyto termíny metoda „detailed consistency“ pravděpodobně nezaregistruje, protože není schopná odlišit homonyma, z nichž jedno je termínem a druhé je obecným výrazem.

Při popisu kvantitativní analýzy Wissik (2012, 131) souhlasí s Arntz/Sandrini, že postup analýzy termínů má tři kroky: „Rechtsfrage, Dokumentation der Begriffe, Vergleich (Arntz/Sandrini 2007, 141)“ (ibid.). Pokud bychom chtěli tyto tři kroky uplatnit na předpokládanou databázi naší práce, domníváme se, že první aspekt nebude příliš relevantní, lze jen těžko očekávat, že pro vysvětlení právního aspektu bude použito neologismu, i když toto nemůžeme vyvrátit. Pro nás je zajímavý zejména třetí krok této analýzy „Vergleich“, který se sestává zejména z „Vergleich der Struktur, Vergleich der Begriffsinhalte, Vergleich der sprachlichen Ausdrucksformenn“ (ibid.). V prvním a druhém z uvedených bodů Wissik podotýká, že porovnává pojmové systémy a

einen zusammengesetzte Nomina, die begrifflichen Einheiten mit sehr hoher Informationsdichte darstellen (z.B. *Eheunbedenklichkeitsbescheinigung, Fakultätsgleichstellungsbeauftragter, Eignungsfeststellungskommission*) zu nennen. Zum anderen Ableitungen auf -ung (z.B. Akkreditierung, Abfassung) und -nahme (Inanspruchnahme, Stellungnahme), die eine Nominalisierung von Verben ermöglichen.“ (Wissik 2012, 95)

¹² “The idea is to help stylistic comparisons. Suppose you're studying several versions of a story, or different translations of it. This function enables you to see all the words which are used in the wordlists which you have called up. The display will order the words, so that the first group contains all those which occur in all versions, then those which come in all versions but one, and so on down to those which occur in only one version. (Scott 2007: 138)” (Wissik 2012, 129)

obsah pojmů. Z našeho hlediska tyto dva kroky budou vyřešeny tím, že budeme hledat německý a český ekvivalent anglického neologismu, čili předpokládáme, že význam musí být identický a budeme jej komentovat pouze tehdy, když podle našeho názoru bude docházet k posunu významu, který popíšeme přidáním nebo ubráním specifického sémantického rysu. Třetí krok „Vergleich der sprachlichen Ausdrucksformen“ je pro nás nejdůležitější, protože reflektuje možnosti tří typologicky odlišných systémů a možnosti slovo tvoření tří odlišných jazykových typologických systémů. Náš přístup se s přístupem Wissik shoduje ve výběrové aplikaci výše uvedených kroků, kde budeme podobně jako ona vynechávat druhou část třetího kroku porovnávání „Daher fällt auch im dritten Arbeitsschritt der Vergleich der Begriffssysteme weg.“ (Wissik 2012, 132).

Po teoretickém úvodu následuje empirická analýza pro tento účel vytvořeného korpusu, v níž Wissik lingvistickými metodami zkoumá konkrétní terminologické varianty v publikovaných textech souvisejících s komunikací v rámci vysokých škol v Rakousku, Švýcarsku a Německu.

2.2 Právní neologismy (V. Remplbauer)

Zajímavým zdrojem pro analýzu specifické anglické, německé a české terminologie jsou i diplomové práce studentů z rakouských a českých univerzit, a to nejenom lingvistů a překladatelů, ale i studentů práv, kteří podrobně popisují určitou oblast terminologie v němčině, angličtině nebo češtině související s naším zájmem. Jedním z těchto zdrojů je diplomová práce Věry Remplbauer, „Organisierte Kriminalität unter besonderer Berücksichtigung des Übereinkommens der Vereinten Nationen gegen grenzüberschreitende organisierte Kriminalität“¹³. Autorka zkoumá specifickou terminologii v oblasti mezinárodního organizovaného zločinu. Kromě úvodu do problematiky se první kapitola zabývá i ražením termínů, tedy neologismů. Zvolená metoda je spíše deskriptivní, analýza každého termínu bere ohled na ekvivalenci a koherenci

¹³ Vera Remplbauer, „Organisierte Kriminalität unter besonderer Berücksichtigung des Übereinkommens der Vereinten Nationen gegen grenzüberschreitende organisierte Kriminalität“ (PhD diss., Universität Wien, 2009). Tuto práci vypracovala pod vedením prof. Gerharda Budina, hlavní představitel terminologie jako disciplíny z Vídeňské Univerzity.

užívání. Autorka dělí svou práci dle pojmových oblastí, které jsou zakončeny vyhodnocením analýz napříč danými právními systémy. Postup, který autorka volí, je podobný našemu teoretickému záměru v tom, že vychází z angličtiny. Dalším společným rysem této práce a naší hypotézy je předpoklad, že řada konkrétních termínů, v tomto případě souvisejících s organizovaným zločinem, není v českém právním jazyce dostatečně pevně zakotvena. Práce se obšírně zabývá pojmovými poli zvolené terminologie, což je podstatné pro tvorbu specializovaného vícejazyčného glosáře, nicméně v naší analýze budeme definovat zkoumané termíny z hlediska jejich novosti bez ohledu na sémantická pole, která pokrývají. Vzhledem ke specifickému cíli, tj. sestavení vícejazyčného glosáře je relevantní, jak se zde stanovují ekvivalenty výchozích jazykových termínů, z našeho hlediska se jedná o zajímavý postup, protože neexistenci ekvivalentů vlastně autorka označuje termín výchozího jazyka pro češtinu jako neologismus.

Autorka zdůrazňuje, že angličtina je pro ni výchozí jazyk, čeština jako mateřský jazyk je jazykem cílovým a němčinu označuje jako jazyk referenční (Remplbauer 2009, 9). Potvrzuje to náš poznatek, že němčina v právním a administrativním stylu je považována za jazyk, který je nejexplicitnější, což má samozřejmě důsledky pro slovtvorné procesy, nebo naopak, slovtvorné procesy v němčině jsou touto explicitností determinovány¹⁴. Remplbauer zpracovává tříjazyčný glosář vymezený pojmovými poli, např. *Transnational organized crime, Organized crime, Criminal group*, atd. Heslová slova jsou anglická, a jak sama říká, jsou definovány kontextem „[d]ie Einträge in den Begriffsfelder sind in den sprachlichen Kontext der Definitionen eingebettet.“ (Remplbauer 2009, 11). To je samozřejmě nezbytný předpoklad pro hesla glosáře, který typicky obsahuje vybrané termíny, jejichž významy by v běžném slovníku nebyly řazeny na předních místech.

Terminologie angličtiny má podle autorky dlouholetou tradici kodifikace¹⁵, což je další významný aspekt, který by se při tvorbě ekvivalentů

¹⁴ Použití němčiny jakožto referenčního jazyka při překladu termínů z angličtiny do češtiny je pro české uživatele poměrně běžnou praxí, protože systém německého práva je systému českého práva podobnější než právní systém anglo-amerických zemí.

¹⁵ Die englische Sprache verfügt aufgrund der langen Kodifizierungstradition innerhalb von verschiedenen übernationalen Rechtsordnungen, -ebenen und -normen, über einen usus-basierten Anspruch, sich als lingua franca des internationalen Rechts zu etablieren. (Remplbauer 2009, 11).

anglických neologismů měl brát v úvahu i v cílových jazycích, ale domníváme se, že primární hledisko je typologické, kulturně specifické a, jak se zdá, výrazným vlivem je tlak institucí na internacionální charakter neologismů. „Die europäische Integration sowie die Internationalisierung des Strafrechts haben deutliche Folgen in der Begriffsbestimmung im Bereich der organisierten Kriminalität.“ (Remplbauer 2009, 11).

Ve 2. kapitole „Terminologischer Teil“ je popsána struktura hesla vytvořeného glosáře, která obsahuje jednak kodifikované české překladové ekvivalenty převzaté ze zavedených zdrojů¹⁶, pro nás jsou zajímavá hesla označená jako A¹⁷, což jsou autorčiny návrhy překladového ekvivalentu, což je český právní neologismus. Jedním z prvních navrhovaných neologismů je ekvivalent kolokace *Organized crime group* (Remplbauer 2009, 41). Při tvorbě tohoto neologismu postupuje autorka systematicky v rámci zvolené domény, kterou definuje jako *Organized crime* (Remplbauer 2009, 38). Anglický ekvivalent *Organized crime* je v češtině kodifikovaný (*organizovaný zločin*). Tato kolokace je přívlastkem termínu *Organized crime group* který porovnává se synonymem *Organized criminal group* (Remplbauer 2009, 40). Ekvivalentem *Organized criminal group* je *Organizovaná zločinecká skupina*, zatímco pro kolokaci *Organized crime group*, navrhuje ekvivalent *Skupina organizovaného zločinu*, přičemž bere v úvahu i význam *Serious crime*, který je součástí definice tohoto termínu (Remplbauer 2009, 41). Pro tuto kolokaci navrhuje autorka německý ekvivalent *organisierte kriminelle Gruppe*, která ovšem je i kodifikovaným ekvivalentem *Organized criminal group*. Z našeho hlediska ale nejde o absolutní významovou ekvivalenci, jak by vyplývalo z uvedených německých kolokací, protože v případě *Organized crime group* jde o spojení kolokace *organized crime + group*, zatímco v případě kolokace *Organized criminal group* jde o spojení partiálního přívlastku *organized + kolokace criminal group*. To si autorka samozřejmě uvědomuje, ale nereflektuje to ve svém

¹⁶ „UNTOC - Übereinkommen der Vereingten Nationen gegen grenzüberschreitende organisierte Kriminalität; CoE – Europarat, EU – Europäische Union, DE StGB – Strafgesetzbuch Deutschland; AT StGB – Österreich; CS StGB – Strafgesetz Tschechische Republik, Neufassung 2010“ (Remplbauer 2009, 25)

¹⁷ „Wenn keine Übersetzungsäquivalente existieren, werden im Eintrag Übersetzungsvorschläge der Autorin angegeben“ (ibid.).

návrhu německého neologismu *organisierte kriminelle Gruppe* (Remplbauer 2009, 41).

Systém hledání neologismů se v tomto případě jednoznačně opírá o právní definice. Jestliže autorka nalezne nové synonymum jako například *Geldwäscherei* k zavedenému *Geldwäsche* v první řadě porovná definice obou dvou termínů, cf. „Das österreichische StGB definiert unter *Geldwäscherei* im § 165“ (Remplbauer 2009, 69) a „Das deutsche StGB führt unter § 261, Absatz 1 folgende Definition der, Geldwäsche’ und, Verschleierung unrechtmässig erlangter Vermögenswerte“ (Remplbauer 2009, 68). Pokud se definice obsahově shodují, potom je ochotna přiřadit k neologismu stávající kolokaci *praní peněz*. Stejný postup autorka používá při stanovení českého neologismu *přijetí úplatku*, který stanovuje jako ekvivalent jak pro *Vorteilsannahme* (Remplbauer 2009, 103), tak pro *Geschenkannahme* (Remplbauer 2009, 105). Výrazným aspektem je rozlišování německého a rakouského úzu, jak je zjevné z analýzy termínu *Amtsträger*, který je v angličtině kodifikovaný jako *public official*, pro češtinu razí termín *úřední osoba*. U stejného termínu v rakouské němčině (Remplbauer 2009, 111) navrhuje své anglické a české neologismy *public official* a *úřední osoba* identické s ekvivalenty v němčině. Tento závěr zřejmě vyplývá ze snahy důsledně aplikovat zvolený systém analýzy. Dalším neologismem, který Remplbauerová uplatňuje, je kolokace *násilí a vyhrožování násilím vůči orgánu veřejné moci*, výchozí kolokace je *Resisting enforcing officers* jako nejbližší německý překladový ekvivalent nabízí *Widerstand gegen Vollstreckungsbeamte* (Remplbauer 2009, 123). Jako doložený český ekvivalent je *maření výkonu spravedlnosti* (Remplbauer 2009, 122) s kodifikovaným německým ekvivalentem *Behinderung der Justiz*, který považuje za synonymní s *Widerstand gegen Vollstreckungsbeamte*. V práci není doložena kolokace *násilí a vyhrožování násilím vůči orgánu veřejné moci*, které se podle našeho názoru liší od *Resisting enforcing officers*, jednak dodatečnou informací *vyhrožování* a také chybějící konotací „odporu“, která není obsažena v lexikálním významu českého slova *násilí*. Identický neologismus Remplbauerová razí jako ekvivalent pro kolokaci *Widerstand gegen die Staatsgewalt* (Remplbauer 2009, 126), což zřejmě jako ve výše uvedených příkladech musí vyplývat z obsahového souladu definic *deutsche StGB* (Strafgesetzbuch – Trestní zákoník) a *österreichische StGB*. Zajímavý

aspekt je délka kmenové samohlásky termínu *podplacení pod pobídkou* (Remplbauer 2009, 100) a německý kodifikovaný ekvivalent *Bestechung* a anglický *giving bribes as an incentive to the recipient violating his official duties*. Z anglického ekvivalentu by vyplývalo, že jde o opakovanou činnost a tedy derivaci nedokonavého slovesa *podplácet*, což ale není jasné z uvedené německé definice¹⁸. Problémy vyplývající z obsahové shody definic se objevují i v této kapitole, kde rakouský termín *Bestechung* (Remplbauer 2009, 104) nespecifikuje, že jde o podplacení pod pobídkou, případně *as an incentive to the recipient*.

2.3 České a německé ekvivalenty z hlediska terminologie (G. Budin, M. T. Cabré, E. Wüster)

Dalším důležitým teoretickým zdrojem naší práce je *Handbook of Terminology Management, Volume I* (1997) Gerharda Budina a Sue Ellen Wright¹⁹. Pokud vyjdeme z „terminology collections“ (Budin 1997, 325), můžeme náš plánovaný seznam slov k analýze označit jako glossary²⁰. V našem případě bude specifickým jednotícím společným rysem termínů jejich stylistické zařazení a aspekt novosti. Náš výzkum bude spadat do preskriptivního řízení terminologie (Prescriptive terminology management), protože německé a české ekvivalenty námi zkoumaných anglických a českých neologismů odpovídají seznamu funkcí uváděných Budinem (Budin 1997, 339)²¹. Glosář bude patřit do lexikálního subsystému special languages, resp. Languages for special purposes (LSP). Specifický lexikální substytém, kterým jsou předpisy Komise Evropské unie,

¹⁸ Unter § 334 des deutschen StGB wird Begriff „**Bestechung**“ folgendermassen definiert: „Wer einem Amtsträger, einem für den öffentlichen Dienst besonders Verpflichteten oder einem Soldaten der Bundeswehr einen Vorteil für diesen oder einen Dritten als Gegenleistung dafür anbietet, verspricht oder gewährt, dass er eine Diensthandlung vorgenommen hat oder künftig vornehme und dadurch seine Dienstpflichten verletzt hat oder verletzen würde, wird mit Freiheitsstrafe von drei Monaten bis zu fünf Jahren bestraft. In minder schweren Fällen ist die Strafe Freiheitsstrafe bis zu zwei Jahren oder Geldstrafe.“ (Remplbauer 2009, 100).

¹⁹ Gerhard Budin and Sue Ellen Wright, *Handbook of Terminology Management: Basic aspects of terminology management. Volume I* (Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1997).

²⁰ The term *glossary* can be defined as an alphabetical list of terms or words found in or relating to a specific topic or text. (Budin and Wright 1997, 325).

²¹ *Prescriptive Terminology Management* is practiced by standardizers, government regulators, nomenclature specialists, and language planners. These persons either are experts themselves or work closely or work closely with experts in their fields. (Budin and Wright 1997, 329)

vykazuje také znaky technického jazyka (technical language, technolect) (Budín 1997, 330). Podle doporučení Budína budeme naše termíny řadit abecedně, ale klasifikovat z hlediska systému, který předložíme v hypotéze. Budín uvádí uspořádání podle heslového slova (Budín 1997, 330), což je pro nás důležité zejména z toho hlediska, že řada neologismů bude pravděpodobně víceslovných. Z hlediska slovních druhů předpokládáme, že většina neologismů jsou substantiva, i když je možné, že budeme muset tento názor při analýze databáze modifikovat.

Rozdělení z hlediska pojmových vztahů (Budín 1997, 337) na superordinate, subordinate a coordinate concepts se může projevit jako významné při následném hodnocení neologismů, kde nám může toto rozdělení sloužit jako jedno z kritérií pro sledování českých a německých ekvivalentů anglických neologismů. Konkrétně jde o to, do jaké míry budou slovtvorné procesy využívat této hierarchické struktury. Budeme zkoumat následující problémy: zda neologismus obsahuje heslové slovo (nucleus), které je samo nadřazeným pojmem (superordinate concept) nebo jeho součástí, nebo jde o termín, ve kterém heslové slovo zcela chybí. Budeme se také zabývat srovnáním německých a českých ekvivalentů právě z tohoto hlediska, tzn., zda tyto jazyky dávají přednost zahrnutí heslového slova do podřazeného termínu. Budín uvádí také termíny hyperonym, hyponym a co-hyponym. V této souvislosti je zajímavá poznámka v kapitole „Corpus-related Applications“ (Budín 1997, 742), konkrétně zmínka o vzorcích skládání (compounding patterns). Uvádí se zde, že výrazně frekventní jsou termíny, které obsahují „mother term“, případně „signature term“. Tyto termíny, jak uvádí Budín: „nurture more specialized meaning within a specialism whilst retaining their original semantic orientation either in general language or in another specialism. They often carry with them, like mothers other terms and are used less frequently on their own.“

Tato kapitola předjímá některé naše hypotetické úvahy, zejména vztah mezi víceslovnými složeninami v angličtině a jednoslovnými složeninami v němčině (cf. *hereditary disorder x Erbkrankheit*).

Z našeho hlediska nás bude také zajímat, zda termín, který obsahuje hyperonymum, má co-hyponyma, která nejsou terminologicky podchycená. Pokud by tomu tak bylo, poukázalo by to na nesoustavnost v používání

neologismu jako termínu. Neterminologická co-hyponyma nám budou signalizovat míru akceptovatelnosti nového termínu. Náš přístup částečně souvisí s Budinovým popisem (Budin 1997, 338), kde hovoří o partitive a meronymic relations.

Dalším možným kritériem klasifikace slovtvorných procesů českých a německých ekvivalentů anglických neologismů je intenze nebo extenze pojmů. Budin charakterizuje intenzi (intension) jako „set of characteristics that constitutes the concept“ (Budin 1997, 339)²². Intensionální definice, které jsou analogické metodě sémantických rysů, nám u ekvivalentů anglických neologismů mohou naznačit, zda si jazyky vybírají eventuální charakteristické rysy systémově nebo nikoli. A pokud ano, který z těchto rysů využívají, zda jde o hledisko výjimečnosti nebo novosti apod.. Pro náš výzkum nebude relevantní vzhledem k nižší frekvenci *extenze* pojmu, kterou Budin uvádí (ibid.), protože není běžně ve slovtvorných procesech využívána.

V Apendixu I manuálu terminologie (Budin 1997, 351) jsou uvedeny terminologické standardy vytvořené národními nebo mezinárodními organizacemi. Pro nás bude významným zdrojem terminologická databáze IATE²³, která je inter-institucionální terminologickou databází EU. „IATE obsahuje 8,4 milionů termínů [...] a pokrývá všech 23 úředních jazyků EU.“²⁴ Tyto termíny mají vysokou míru spolehlivosti, protože podléhají správě Překladatelského střediska pro instituce Evropské unie v Lucemburku na základě práce terminologů a překladatelů EU, kteří spolupracují s administrátory, právníky-lingvisty a odborníky na danou oblast. Považujeme ji proto za nejdůvěryhodnější zdroj analytické části naší práce.

Budin definuje rozdíl mezi database a data bank (Budin 1997, 877). Předpokládáme, že glosář ekvivalentů, který budeme analyzovat, lze označit spíše

²² The *intension* of a concept is that set of characteristics that constitutes the concept, e.g., for inhabitants of colder northern climates, the intension of the concept *winter* includes *freezing temperatures, ice, snow, high winds*, etc. *Intensional definitions* are based on the enumeration of these characteristics. (Budin and Wright 1997, 339).

²³ Příručka *Handbook of Terminology Management. Volume I.* (1997) nezahrnuje komentář databáze IATE, protože byla vydána 2 roky před zahájením tvorby této databáze pro interní účely EU. (viz http://iate.europa.eu/iatediff/brochure/IATEbrochure_CS.pdf, accessed 9th November, 2013) Veřejnosti byla databáze IATE zpřístupněna až v roce 2007, tedy dokonce až po vydání Budinovy *Handbook of Terminology Management, Volume II* (2001).

²⁴“IATE, Interactive Terminology for Europe,” accessed November 9, 2013, http://iate.europa.eu/iatediff/brochure/IATEbrochure_CS.pdf.

jako databázi, která je definována jako „a collection of interrelated files that is created and managed by a database management system (DBMS)“. Specificky se bude jednat o terminologickou databázi²⁵, kde jednotlivá heslová záhlaví budou definovat jediný pojem, tj. anglický neologismus a obsahovat informace o jeho ekvivalentech, případně poznámky z IATE související s jeho frekvencí apod.

I když se Budin a Wright ve své *Handbook of Terminology Management, Volume II* (2001)²⁶ nezmiňují o právním a administrativním stylu, zaměření tohoto díla je spíše na termíny z oblasti IT a průmyslu, některé závěry související se softwarovou a informační technologií (Budin 2001, 520) lze zobecnit i pro naše účely.

Budin se zmiňuje o obecných termínech (general terms), např. icon nebo file (Budin 2001, 521), které mohou nabýt specifického významu. V této souvislosti poukazuje na několik problémů, o kterých předpokládáme, že se objeví i v naší analýze ekvivalentů právních a administrativních textech EU. Upozorňuje na to, že doslovné překlady mohou být problematické.²⁷ Důležitá je jeho poznámka o přejímání celého metaforického systému terminologie, jako například *tree*, které němčina nepřijala a nahradila jej termínem *Struktur*, a tím pádem se připravila o možnost využívat souvisejících termínů, jako je *branch*, *leaf*, *node*, *grove*, apod. Z hlediska naší analýzy se jedná o důležitý aspekt, který musíme vzít v úvahu při hodnocení trendů slovo tvorby, cf. „[t]ranslation of related terms in a terminology system should always be taken into account when choosing a corresponding term in the target language“ (Budin 2001, 521). Budin upozorňuje na to, že vzhledem k rychlému rozvoji IT se neustále objevují nové termíny vypůjčené z obecného jazyka. V tom je námi zkoumaná situace analogická, protože přebírání termínů popisuje nové funkce systémů Evropské unie. Za třetí se Budin zmiňuje o univerzálních termínech (universal word elements) v západoevropských jazycích odvozených z řečtiny a latiny, což je relevantní i pro

²⁵ Termbases, like databases, are made up of data records called *terminological entries* or *terminological records*. (Budin and Wright 1997, 877).

²⁶ Gerhard Budin and Sue Ellen Wright, *Handbook of Terminology Management. Application-Oriented Terminology Management. Vol. II* (Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2001)

²⁷ A literal translation of *mouse*, e.g., would not sound prestigious enough in some languages, or it might carry ambiguous connotations in others (Budin and Wright 2001, 521). Český doslovný překlad *mys* je kupodivu obecně přijímán, přestože slova jako *mys* a *had* jsou v češtině spíše negativní, spíš by bylo přijatelné deminutivum *myška*. Vzhledem k tomu, že softwarová terminologie byla zpočátku tvořena spíše mužskými terminology, předpokládáme, že slovo *mys* je dnes sémanticky vyprázdněné natolik, že si jej uživatel nespojuje s odkazem na hlodavce.

češtinu. Jeho poznámka o tom, že latinským a řeckým kmenům se některé jazyky vyhýbají kvůli „language purity“ (Budin 2001, 522), pro češtinu neplatí. Přesto pro nás bude zajímavé sledovat i tento aspekt a kvantifikovat neologismy odvozené od latinských a řeckých kmenů.

Dále Budin a Wright zmiňují akronyma a abreviace, které jsou v kontextu softwarového jazyka velmi časté, a doporučuje je nepřekládat, pokud mají technický význam (ibid.). Pokud ovšem dochází k jejich překladu, často převažuje ortografická podobnost nad (kulturně a obsahově) kompletním ekvivalentem s cílem dodržet akronymum.²⁸ Vzhledem k tomu, že akronyma jsou považována za neologismy, vyslovují se jako jedno slovo a mohou přijímat morfologické kategorie, např. plurál, bude zajímavé zkoumat, zda lexikální komponenty víceslovných německých a českých ekvivalentů neologismů a anglických akronym budou přizpůsobeny v těch případech, kdy původní akronymum připomíná lexikální jednotku, například SAM (Social accounting matrix)²⁹.

Relevantní je pro nás i kapitola Term formation (Budin 2001, 523), kde se Budin zmiňuje o rozdílných tradicích, které různé jazyky v tomto ohledu uplatňují. Uvádí anglické neologismy, jako kompozitum *bubble memory*, *bite* nebo *pixel*, rozhodování o ekvivalentu bude záviset na tom, zda cílový jazyk dává přednost překladu nebo výpůjčce. Faktorem bude také asi vysoká míra tolerance angličtiny, která z historických důvodů tradičně snadno integruje cizojazyčnou terminologii. Prozatím není zřejmé, do jaké míry budeme brát v úvahu marketingové faktory, které mají zvýšit líbivost produktu (*cut-and-paste*, *drag-and-drop*). Je zjevné, že neologismy v námi zkoumaných textech také „prodávají produkt“, tj. direktivy Evropské unie. Budin ale upozorňuje na to, že pokud má klíčové slovo kulturní implikace, je téměř nemožné najít ekvivalent, který by měl symbolickou hodnotu a figurativní význam původního termínu, a pokud ano, zda by tento ekvivalent byl kulturně přijatelný v cílovém jazyce (Budin 2001, 524). Tento aspekt figurativního významu bude nezbytně dalším kritériem, které

²⁸ “[...] serendipitous orthographic similarities can be exploited in order to retain familiar acronyms, for instance, *Failure-Mode-Effect-Analysis (FMEA)* in English becomes *Fehler-Mode-Effekt-Analyse* in German, even though *failure* and *fehler* are not at all complete equivalents in other contexts.” (Budin and Wright 2001, 522).

²⁹“Eurostat, Abbreviations and Acronyms,” accessed November 10, 2013, <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/cybernews/abbreviations.htm#S>.

budeme při analýze ekvivalentu zkoumat.³⁰ Budin uvádí termín *wizard* (Budin 2001, 524), který je v některých jazycích nepřijatelný vzhledem ke své konotaci *magician*, a musí být nahrazen termíny jako *asisstant guide* nebo *guided creation*, které neutralizují konotativní význam originálu a jsou méně figurativní, přičemž nepřestávají popisovat charakteristické rysy originálního termínu, problém je ovšem v tom, že si cílový jazyk tento termín „vyčerpá“ a nelze jej použít v budoucnosti, ani tehdy, pokud by byl mnohem výhodnějším ekvivalentem nějakého budoucího anglického ekvivalentu. Tento náš předpoklad Budin potvrzuje tím, že doporučuje, aby termín výchozího jazyka byl etymologicky příbuzný termínu cílového jazyka, i když se nejeví jako stylisticky nejvýhodnější varianta. (Budin 2001, 525)

Aspekty registru a stylu, stejně jako vizuálního elementu, o kterých se Budin zmiňuje (Budin 2001, 524 - 525), nejsou pro náš výzkum relevantní. Jeho další poznámky o sevřenosti, stručnosti (*conciseness*) angličtiny v porovnání s češtinou a němčinou, jsou relevantní, protože mohou eventuálně nutit tvůrce neologismů, aby dávali sevřenosti termínu přednost před respektováním typologického charakteru jazyka.

Budin se také zabývá v kapitole Database Applications (Budin 2001, 684) problematikou, která je ve středu našeho zájmu, kde při zpracování Project Dictionaries navrhuje, aby zpracovatelé konzultovali experty v případě termínů, které jsou nové nebo neznámé, a pro nové objekty nebo technologie vytvářeli v cílovém jazyce podle potřeby neologismy (Budin 2001, 686). K definici neologismu jsme se již vyjádřili výše, ale vzhledem k jejich obtížné časově determinované definovatelnosti budeme vycházet z publikovaných seznamů. Proto se při extrakci terminologických dat nemusíme uchýlovat k tomu, co Budin popisuje jako „manual scanning“ (Budin 2001, 740), nicméně budeme tuto metodu používat pro ověření konzistentnosti používání neologismu, jejichž definice vždy souvisí s frekvencí. Teoreticky bychom mohli vycházet pouze

³⁰ “When keywords have cultural implications because of their imagery and metaphorical meaning in the SL, it might be impossible to use the equivalent term in TL, so that it becomes essential to define the symbolical value and figurative meaning of the original term to determine whether a semantic equivalent would be acceptable in TL, or whether an adaptation should be made.” (Budin and Wright 2001, 524).

z databáze IATE, ale předpokládáme, že metodu ručního skenování využijeme v omezené míře vybraných dokumentů právě k verifikaci konzistentnosti.

Budin se podrobněji zabývá také extrakcí složených slov odborného textu (Budin 2001, 742), kde rozlišuje mezi „multiword compounds“ a „single word“³¹. I když je frekvence předpokladem identifikace termínů (Budin 2001, 743)³², její zjišťování není účelem této práce, nicméně manuální skenování termínů definovaných v IATE nám umožní zjistit, zda ekvivalentem neologismů není také kolokace. Budin uvádí úzkou souvislost mezi kolokací a složeninou (Budin 2001, 743)³³. Jako metodu detekování neologismů Budin uvádí tzv. „weirdness ratio“ (Budin 2001, 744)³⁴, které by mohlo sloužit jako pomocné hledisko při srovnání například National British Corpus a frekvence určitého termínu ve vybraných textech Evropské unie. Žádná analýza neologismů v angličtině se nemůže vyhnout diskuzi o kompozitech, vzhledem k tomu, že kompozita tvoří většinu odborných termínů v souvislém textu (Budin 2001, 746)³⁵.

I když příručka *Handbook of Terminology Management* je spíše návodem pro strojové vyhledávání a zpracování terminologie, která neklade důraz na lingvistickou analýzu, její podněty jsou pro naši práci cenné.

Handbook of Terminology Management autorů Budin a Wright která definuje naši databázi jako terminologickou, bude mít formu preskriptivního glosáře anglických neologismů s ekvivalenty v němčině a češtině z lexikálního subsystému odborného jazyka. *Handbook* nám poskytne zejména podněty pro klasifikaci ekvivalentů neologismů. Mezi kritéria klasifikace vyplývající z této teoretické práce patří hledisko, zda neologismus obsahuje nukleus, který je sám nadřazeným pojmem, nebo jde o termín, ve kterém tento nukleus zcela chybí.

³¹ “Compounding patterns vary however, between particular languages: compound terms may be multiword, e.g., *hereditary disorder*, *immunologic disorder* or single word, e.g., *Erbkrankheit*, *Immunschwächekrankheit*. Frequency distribution patterns of single words will vary accordingly, meaning that mother terms may be harder to isolate in languages like German, but that term boundaries are more easily established than for multiword compounds.” (Budin and Wright 2001, 742).

³² “Frequency distributions of word form or larger units help to identify term candidates or parts of potential multiword terms in the first instance.” (Budin and Wright 2001, 743).

³³ “Collocations” may be simply understood here as words that regularly occur together in running text. Such collocations often turn out to be compound terms. (Budin and Wright 2001, 743).

³⁴ “Neologisms can be detected by this method, since the weirdness ratio for such terms and variants of terms is infinity, their occurrence in the general language being zero ($n/0 = \text{infinity}$).” (Budin and Wright 2001, 744).

³⁵ “There are many different methods for identifying compound terms, which comprise the majority of special language terms in running text.” (Budin and Wright 2001, 746).

Budeme zkoumat, zda čeština a němčina zahrnuje heslové slovo do podřazeného termínu. Další kritérium je zkoumání intenze ekvivalentů, ta nám může naznačit, zda si čeština a němčina vybírají eventuální charakteristické rysy systémově. Za třetí budeme zkoumat, do jaké míry ekvivalenty neologismů souvisejí s přejímáním celého metaforického systému terminologie. Dalším aspektem bude zkoumání podílu neologismů odvozených od latinských nebo řeckých kmenů. Okrajovým zajímavým aspektem jsou akronyma a jejich přizpůsobení v těch případech, kdy anglické akronymum připomíná lexikální jednotku. Budeme také sledovat, do jaké míry kulturní implikace originálu jsou reflektovány v ekvivalentech a zda je udržen aspekt figurativního významu. „Manuální skenování“ budeme používat v omezené míře k verifikaci konzistentnosti užívání ekvivalentů, pokud jsou definovány v IATE, což souvisí se zkoumáním co-hyponym (coordinate concepts). Z výše uvedeného přehledu vyplývá význam této teoretické práce pro naši analýzu ekvivalentů českých neologismů.

Rozšířením Evropské unie se urychlila potřeba definovat, co jsou to termíny, podmínky jejich převodu do jiných jazyků a klasifikace neologismů v úředním stylu evropských institucí. Z hlediska této akcelerace se stěžejní práce teoretiků terminologie z minulého století se nezdají být módní, ale ke třem z nich se terminologové a překladatelé vrací. Kromě Budina a Wüster, jde zejména o obsáhlý úvod do terminologie M. T. Cabré, *Terminology: Theory, Methods, and Applications* z přelomu tisíciletí³⁶. Cabré obohacuje teorie terminologie o sociálně politický rozměr a obsáhle se věnuje vývoji terminologie, jejímu vztahu s lingvistikou, kognitivními vědami, studii o komunikaci, ve vztahu k dokumentům a informačním technologiím. Cabré si je vědoma vlivu moderních technologií, kterými je tvorba terminologie do jisté míry podmíněná, ale navíc si je vědoma její role tvorby standardu v mnohojazyčné komunikaci a strážce kultur. Přestože tato práce se zabývá ekvivalenty neologismů, je pro nás zajímavé, že jako jedno ze tří teoretických středisek zabývajících se terminologií ve třicátých letech minulého století je i Pražská škola (Cabré 1998, 12) O přínosu české lingvistiky se Cabré zmiňuje opakovaně, když v kapitole 2.4 Schools and working

³⁶ María Teresa Cabré Castellví, *Terminology: Theory, Methods, and Applications* (Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1999).

methods in terminology připomíná lingvistické zdroje Pražské školy³⁷ (Cabré 1998, 7). Pro účely naší práce je významná zejména její kapitola o neologismech (Cabré 1998, 203-210). V úvodu kapitoly 3. *Terminology and neology* poměrně netradičně popisuje tvorbu neologismů jako něco, co nelze redukovat na pouhou jazykovou kuriozitu, protože je součástí interaktivity podskupin (interactive subgrouping), které dosahují dohody mezi společnostmi, tvůrci slovníků a politickou situací v obrovském jazykovém průmyslu, jehož je překladatelská aktivita Evropské unie předním představitelem (Cabré 1998, 203)³⁸. Neustále rostoucí počet nových pojmů (concepts), si vyžaduje neustálou (neologickou) aktivitu (Cabré 1998, 204). Z toho podle Cabré vyplývají dvě oblasti vyžadující zásah terminologa – první se týká situace, kdy jsou dvě různá označení (designations) spojeny v jednom pojmu (concept), což má negativní dopad na komunikaci, a druhá situace, kdy odborný termín nemá ekvivalent v cílovém nebo v dalších jazycích (ibid.)³⁹. V prvním případě je nutné počet označení redukovat a v druhém případě označení přidat. S tím úzce souvisí problematika výpůjček, jíž se Cabré (1998, 209) také zabývá a které se budeme věnovat níže. Cabré nově definuje lexikální neologismy, které nechce zužovat pouhým lingvistickým popisem.

Tradiční definice neologismu popisuje pouze lingvistické procesy slovo tvorby. Podle Cabré je to pouze jeden z aspektů, dalšími jsou kultura a

³⁷ “The work carried out in the 1930s, simultaneously but independently by Austrian, Soviet, and Czech scholars, is the basis for the beginning of what the Austrians would call terminology science. The three classical schools of terminology – the Austrian, the Soviet, and the Czech schools emerge from this work.” (Cabré 1999, 7).

³⁸ “The Czech school of terminology, of which L. Drodzwas one of the major proponents, arose as a result of the functionalist linguistic approach of the Prague school of linguistics. It is almost exclusively concerned with the structural and functional description of special languages, in which terminology plays an important role. Special languages are considered a “professional style,” which exists alongside other styles such as the literary, journalistic, or conversational styles. This school conceives of terms as units that make up the functional professional style. It arose as a result of the multilingual nature of its geographical area. It was very interested in the standardization of languages and terminologies, and its terminological work was linked to the Czech Language Institute (a part of the Academy of Sciences).” (Cabré 1999, 13).

³⁹ Druhý jmenovaný problém podrobně rozebírá Allan Bliss, *A Dictionary of Foreign Words and Phrases in Current English* (New York: E.P. Dutton and Co., INC, 1966), který klasifikuje 10 oblastí, ve kterých může v cílovém jazyce chybět ekvivalent, přičemž výpůjčky podléhají následným změnám v souvislosti s denotáty nebo případně dochází k následnému vypůjčování téhož termínu uplatněného na měnících se denotátech.

politika. V souladu s Boulangerem (Cabré 1999, 204) Cabré specifikuje pět oblastí souvisejících s neologismy.

1. Aktuální praxe řazení nových termínů s použitím zdrojů, které mohou nebo nemusí být citlivé na jazykovou kreativnost. Tato oblast úzce souvisí s naším tématem, neologismy v úředním stylu EU, které nevznikají ze spontánních jazykových procesů, ale většinou z nezbytnosti popsat politicko-kulturní okolnosti vyplývající ze sjednocování zemí EU.
2. Metody analýzy ekvivalence neologismů souvisejí úzce s druhou oblastí, teoretickou a aplikovanou analýzou lexikálních inovací, procesu tvorby neologismů, jejich kritérii, distribuce, sociální a kulturní aspekt apod. Náš přístup podrobně analyzuje a) proces tvorby neologismů, b) jejich kritéria a c) distribuci.
3. Další zmiňovanou oblastí jsou instituce, které sbírají a zpracovávají neologismy, což je úlohou terminologických oddělení Directorate-General for Translation EU. S tím také souvisí čtvrtá oblast definovaná Cabré (1999: 205), tj. identifikace specializovaných tématických oblastí, které vyžadují intervenci. Pokud intervencí Cabré má na mysli tvorbu neologismů, pak i tato oblast těsně souvisí s naší prací. Poslední oblastí, ve které zkoumá, jak současné slovníky „filtrují“ neologismy, se nebudeme zabývat, protože tato problematika je natolik abstraktní, že ji běžná slovníková tvorba nemůže postihnout.

Samotný termín „neologismus“ popisuje Cabré jako „pseudopojem“ (ibid.), protože jde podle ní o pocit novosti (a feeling of novelty, ibid.). Dále nabízí své vlastní parametry, jaké by neologismus měl mít. Z diachronního hlediska by mělo jít o současný pojem nezařazený do slovníků. Dalším rysem je jeho neutralita v rámci systému, morfologická, grafická, politická nebo sémantická. Stabilita neologismů je zkoumána i v naší práci, jednotlivé aspekty se budou lišit podle typu jazyka přejatého neologismu, navíc se budou týkat pouze výjimek, které čeština ochotně zařazuje do stávajících morfologických struktur, nikoliv překladových ekvivalentů vytvořených na bázi češtiny. Výpůjčky

z angličtiny obvykle mají jistý stupeň grafické a zejména fonetické nestability. Sémantická nestabilita by se neměla u odborné terminologie vyskytovat.

Cabré potvrzuje náš původní předpoklad, že klasifikace neologismů by měla být multidimensionální (ibid.). Ve své vlastní klasifikaci rozlišuje právě neologismy (true neologisms) a neologismy v odborném jazyce (special languages), tzv. neonyma (neonyms) (Cabré 1999, 206). Liší se:

- 1) Způsobem tvoření,
- 2) primární funkcí,
- 3) vztahem ke stávajícím synonymům,
- 4) zdrojem slootovorného procesu,
- 5) distribucí eventuálně svým přetrváváním v jazyce,
- 6) koexistencí v systému,
- 7) vztahem k jiným systémům.

Lexikální neologismy jsou spontánnější, nahodilé a nestávají se trvalou součástí lexikální zásoby, koexistují se synonymy a jsou stylisticky příznakové. Z tohoto hlediska by Cabré zařadila námi zkoumanou databázi mezi neonyma, která nemají synonyma a jsou obvykle víceslovné. Výrazným rysem neonym jsou sloučeniny a jejich „internacionalizace“. Internacionalizace a ekvivalence neologismu je významné téma naší práce, protože anglické neologismy v úředním stylu EU mohou být právě vzhledem k potenciálním ekvivalentům řazeny jako internacionalismy. Cabré (ibid.) jako jeden z dalších rysů neonym uvádí konformitu se stávajícími slootovornými vzory. Taková konformita je ale komplexní problém:

- 1) může být dána typem jazyka,
- 2) kulturně-politickým tlakem na ekvivalenty, které jsou internacionalismy,
- 3) diachronním aspektem je historický vztah mezi výpůjčkami, kalky a „vlastními“ neologismy.

Z hlediska distribuce se náš korpus skládá z referenčních neologismů (referential neologisms) (ibid.), které zaplňují mezeru, která v cílovém jazyce v dané oblasti chybí (např. *accession* x *přistoupení*). Cabré klasifikuje neologismy jednak z formálního hlediska (derivace, skládání, fráze a zkráceniny), jednak jako funkční, sémantické a přejaté (borrowed) neologismy (Cabré 1999: 207). Tato kritéria nejsou vzájemně výlučná a 2., 3. a 4. kritérium samozřejmě má některé z formálních rysů první skupiny⁴⁰.

V oddíle o lingvistické charakteristice neologismů (ibid.) Cabré opakuje argumenty uvedené v definicích neologismů a neonym, zajímavá je její poznámka, že technické neologismy jsou převážně víceslovná pojmenování (phrases) domácího původu, zatímco některé neologismy jsou morfologicky postavené na řečtině a latině (ibid.).

Závěr třetí kapitoly věnuje Cabré analýze pragmatických a sociolingvistických aspektů neologismů, kterou popisuje jako aplikovanou neologii (applied neology). Z jejího hlediska je to zejména jazyková standardizace, kdy se neologismy stávají předmětem intervencí oficiálních institucí.

V této souvislosti je zajímavý citát o tom, že „The French language is rich enough to be able to name most new realities.“ (Cabré 1999: 208). Není zjevné, zda jde i o příklady, ale pravděpodobně ano, pokud nevezmeme v úvahu jazykovou politiku CILF. Pokud toto poměrně obecné a nedoložené tvrzení domyslíme do důsledků, tak by to znamenalo, že všechny francouzské ekvivalenty

⁴⁰ 1. neologisms in form, including the following structures:

- derivations (with prefixes and suffixes)
 - compounds
 - phrases
 - shortenings (using initialisms, acronyms, clippings)
2. functional neologisms, including cases of lexicalization of an inflected form and those formed by syntactic conversion
3. semantic neologisms, including three types of processes: broadening or narrowing or change of the meaning of the base form
4. borrowed neologisms, which are true borrowings and loan translations. (Cabré 1999, 207).

např. anglických neologismů by musely pocházet z historické lexikální zásoby francouzštiny. To by vedlo k uzavření a záměrné vlastní izolaci francouzské vědy a kultury, protože do francouzštiny přeložené neologismy nejsou lexikálně obohacené, neobohacují termín o novou významnou složku, což je v přímém protikladu s funkcí neologismu jako zaplnění konceptuální mezery v cílovém (domácím) jazyce. Cabré dále definuje podmínky, které musí neologismus splňovat, aby byl akceptovatelný. Musí být jednoznačný, stručný, gramatický, transparentní, poskytovat možnost derivací a být konformní s fonologickým a grafickým systémem jazyka⁴¹ (Cabré 1999: 209). Cabré klade velký důraz na instituce pro standardizaci terminologie, jako např. Consell Supervisor del Temcat, ocž je samozřejmě důležité v případě norem, patentů, případně zákonů a právních ustanovení. V současné době si lze těžko představit, že by české neologismy přejaté z angličtiny v úředním stylu dokumentů EU podléhaly schválení, jejich přijetí nebo odmítnutí je spíše souhrou překladatelské tradice úředních dokumentů, konsensu překladatelů, konzultací odborníky v daných oblastech a lexikálně-gramatických parametrů neologismu, které mu umožní bezproblémové začlenění do lexikálních a sémantických struktur českého úředního stylu.

2.4 Komparativní studie neologismů (R. Koprlová, R. Temmermann, D. Halová)

Mezi další diplomové práce zkoumající podrobně některý z terminologických aspektů patří práce *Anglizismen im Deutschen und Tschechischen: Ein Vergleich anhand ausgewählter journalistischer Texte über EU-Ereignisse* (2013) Radky Koprlové⁴², která vychází z databáze článků o

⁴¹ “For this to succeed, specialists who can guide the proposals for neologisms should be involved so that the new creations do not contradict the rules followed by the other units in the special subject field in which it will be used.” (Cabré 1999, 209).

⁴² Radka Koprlová, “Anglizismen im Deutschen und Tschechischen: Ein Vergleich anhand ausgewählter journalistischer Texte über EU-Ereignisse” (PhD diss., Masarykova Univerzita v Brně, 2013).

Evropské unii. Přestože zkoumá jiný funkční styl, než jsou právní a administrativní texty EU, je pro nás zajímavý její přístup a poznámky k terminologii výpůjček, stejně jako tematické zaměření terminologie, přičemž zdůrazňuje hledisko frekvence. V úvodní části práce autorka obecně charakterizuje lexikální a sémantické výpůjčky, přičemž se opírá zejména o práce Bußmanna a Besche.⁴³ Anglicismy v němčině a češtině jsou detailně analyzovány v následujících kapitolách. Po historickém přehledu se autorka věnuje analýze užívání anglicismů a konstatuje, že jejich užití je nerovnoměrné, záleží na funkčním stylu, vyšší frekvence se objevuje v odborném stylu a v hovorovém stylu některých sociálních skupin. Potvrzuje se náš předpoklad, že neasimilované výpůjčky v němčině budou v administrativních a právních textech EU méně frekventní. „[D]ass die Anglizismen im Deutschen sehr ungleich über das Lexikon verteilt sind, und dass [...] die Mehrheit von Anglizismen den Fach- und Sondersprachen zuger echnet werden kann“ (Koprdoá 2013, 19).

V kapitole „Die Frequenz im deutschen Sprachgebrauch“ (Koprdoá 2013, 24) jsou zjevné rozdíly v našem přístupu a přístupu Koprdové. Zatímco autorka zkoumá německou databázi a upozorňuje na to, že pro zjišťování anglicismů je nutná znalost angličtiny, my vycházíme ze seznamu anglických neologismů a zkoumáme jejich ekvivalenty. Práce Koprdové je pro nás cenná tím, že se zabývá detailně anglicismy v němčině a v češtině, které ovšem z našeho hlediska budou pravděpodobně tvořit jen menší část ekvivalentů anglických neologismů v dokumentech EU, práce *Anglizismen im Deutschen und Tschechischen: Ein Vergleich anhand ausgewählter journalistischer Texte über EU-Ereignisse* (Koprdoá 2013) nám umožní zpřesnění klasifikace českých a německých ekvivalentů. Typologicky by němčina měla asimilovat anglicismy lépe než čeština, v češtině naopak mohou působit sociolingvistické vlivy.⁴⁴ Dalším

⁴³ Werner Besch, Oskar Reichmann, and Stefan Sonderegger, Hgg., *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft) Bd. 2.1.* (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1984).

Hadumod Bußmann, *Lexikon der Sprachwissenschaft. 4. Aufl.* (Stuttgart: Alfred Kröner, 2008).

⁴⁴ „Ein knappes Drittel aller Fremd- und Lehnwörter „stammt aus dem Griechischen und Lateinischen, zwanzig Prozent sind aus dem Französischen“ entlehnt (Krischke 206). Kettemann weiter vermutet, dass davon ca. 10% Anglizismen bilden, d.h. es handelt sich also um etwa 5.000 Wörter. Daraus ergibt sich, dass nur rund 1% des Allgemeinwortschatzes Anglizismen bilden

faktorem může být latinský nebo řecký původ anglického neologismu, který budou němčina i čeština lehce asimilovat vzhledem k historické hierarchizaci své slovní zásoby, i když pak zřejmě nepůjde o primární anglicismus. Autorka si toho je vědoma a obšírně se o tomto problému zmiňuje: „Dabei sollte berücksichtigt werden, dass fast die Hälfte der englischen Angaben der lateinischen Herkunft ist. Internationalismen wie *Administration*, *global*, *urban* und *Utopie* und „Wortbildungselemente wie *mini-*, *super-*, *ultra*, die mit (gräko)-lateinischen Elementen gebildet worden sind“ und die im Deutschen und Tschechischem verbreitet, „aber formal weder durch ihre Schreibung oder Aussprache als englisch gekennzeichnet [und] als Anglizismen behandelt“ sind, gehören nämlich zu sgn. *Eurolatein* (Busse 47).“ (Koprdová 2013, 25).

Naše databáze nám neumožní relevantní analýzu frekvence, nicméně výzkum Koprdové nám umožňuje, abychom konstatovali, že eventuální německé anglicismy jsou nedílnou součástí systému anglické a německé slovtvorby. Pozice anglicismů v němčině není významná, na obecné slovní zásobě se podílí méně než jedním procentem a její míra je nesrovnatelná s výpůjčkami z latiny, řečtiny či francouzštiny, i když Koprdová (ibid.) dále nezkoumá etymologii francouzských přejatých slov.

V další části práce uplatňuje podobnou metodiku na anglicismy v češtině. Autorka zdůrazňuje, že počet internacionalismů zprostředkovaných angličtinou v češtině v posledních desetiletích výrazně vzrostl. Je zjevné, že skokový nárůst výpůjček v češtině od roku 1990 nelze srovnávat s postupným vývojem výpůjček v němčině, nicméně anglické neologismy v právně-administrativních textech EU vytvářejí pro češtinu i němčinu stejné podmínky, které samozřejmě budou determinovány historickými slovtvornými tendencemi obou jazyků.

V následující kapitole „Historische Entwicklung“ (Koprdová 2013, 28) autorka srovnává dvě vlny výpůjček, jednu ve 30. letech 20. století a další od 80. a 90. let minulého století, která trvá dodnes a ovlivňuje jak češtinu, tak němčinu⁴⁵.

(Busse 47). Die angegebene Anzahl der Entlehnungen aus dem Englischen steigt (Krischke 206).“ (Koprdová 2013, 25).

⁴⁵ “[...] Ökonomie, z.B. cash flow, diskont, (auf Deutsch Cashflow oder Geldfluss, Rabatt oder Abschlag); Computertechnik, z.B. server, skener, (auf Deutsch Server, Scanner); und

Závěr této kapitoly se zabývá mírou asimilace, kterou autorka označuje termínem „tschechisierung“ omezuje se na obecná konstatování související zejména s fonetickými přepisy např. *manažer, džez* (Koprlová 2013, 29), i tento aspekt přizpůsobení fonémů původní výslovnosti budeme u ekvivalentů anglických neologismů sledovat, i když předpokládáme, že bude marginální.

I slovní zásoba tak specifických domén, jako jsou administrativní texty, tvoří neologismy založené na evokativním a figurativním jazyce. Rita Temmerman ve svém článku „Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication“⁴⁶ analyzuje autentické ekvivalenty z angličtiny, francouzštiny a holandštiny z „Opinion of the European Economic and Social Committee on “The financial crisis and its impact on the real economy” (2009)” (Temmerman 2011, 48). V teoretickém úvodu odkazuje na Nu-language, který Nina Power definovala v roce 2008 (Temmerman 2011, 49), vychází z extrémní pozice, která definuje převládající neologismy jako vágní slovesa (např. *to mediate, to framework, to relate*) a abstraktní výrazy jako *consolidate, reconfigure, enhance, articulate*. Podle Power vychází substantiva z módy a jsou nahrazována neologismy jako je *benchmarking, quality assessment, partnerships, stakeholders a global*. Jedná se o jazyk, který by nás měl zmást a rozostřit naše vidění světa. S takto vágními nedefinovanými výrazy je těžko i argumentovat a Power je popisuje jako „an omnious word-cloud“, z pětileté perspektivy můžeme konstatovat, že význam některých výše uvedených pojmů se zúžil až na úroveň termínů. Evokativní jazyk na jedné straně stimuluje myšlení a pomáhá řešit kognitivní a komunikační problémy, na straně druhé zejména figurativní neologismy jsou vázané na jazyk a na kulturu a tudíž jsou těžko přeložitelné. Navíc jejich ekvivalenty se často liší mírou expresivity. Temmerman analyzuje ekvivalenty *cash cow, vache à lait*. Konstatuje, že *vache à lait* je založen na stejné představě, ale je evokativně silnější než *cash cow* vzhledem k explitivnosti *lait*, angličtina má i *milk cow*, ale čeština podobně jako francouzština má jeden termín pro oba denotáty, tj. *dojná kráva*. Čeština zdůrazňuje proces,

Massenmedien, z.B. newsroom, prime time, talkshow (auf Deutsch Nachrichtenabteilung, Prime Time oder Hauptsendezeit, Talkshow) (Svobodová, Internacionalizace 16).” (Koprlová 2013, 28).

⁴⁶ Rita Temmerman, “Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication,” *SYNAPS – A Journal of Professional Communication* 26 (2011): 48.

zatímco francouzština a angličtina zdůrazňují produkt. Pro naši hypotézu je důležitá poznámka⁴⁷, Marity Kristiansen, která ukazuje, že největším problémem procesu adaptace není výběr nejlepší terminologie, ale takové vymezení pojmů, které jim umožní nejlepší adaptaci existující domény v daném jazyce. Znovu se zde objevuje názor, že jde o mezinárodní sladění (international harmonization), které vytváří tlak na vznik neologismů, které jsou kulturně nezávislé tak, aby obsah souboru pojmů popsaných mezinárodními standardy byl vnímán stejně ve všech zúčastněných jazycích. Celý pojmový aparát, včetně všech pojmů a jejich vztahů by měl být identický. Tuto myšlenku již dříve zdůrazňuje Gerhard Budin⁴⁸, který ovšem v době vzniku své *Handbook of Terminology Management, Volume I*, v roce 1997 ještě neanticipoval tlak institucí na sladění terminologie. Přestože se Temmerman soustřeďuje převážně na finanční terminologii, její závěry jsou zajímavé i pro nás, zejména ohledně metaforických termínů v kulturně specifických doménách (Temmerman 2011, 94) a uvádí příklad akronyma *PIGS* ve *Spanish Accounting Dictionary*, kde považují za nutné toto akronymum dále vysvětlit⁴⁹. Fuertes a Nielsen (2011)⁵⁰ upozorňují na to, že sladění termínů nemusí mít vždycky žádaný výsledek, dokumentují to na příkladu *thin capitalization*, pro který je ražený termín *capitalización delgada*, což je kalk, který je nicméně považovaný za nesmyslný a jako neologismus jej Španělé odmítají a sami dávají přednost termínu *subcapitalización*. V tomto případě skupina uživatelů odmítá „mezinárodně sladěný“ neologismus *capitalización delgada*, protože existuje dřívější kulturně vázaný ekvivalent. Pokusy mezinárodních organizací sladit terminologii vedou k neutralizaci kulturně vázaných konotací termínů (Temmerman 2011, 55). Temmerman používá

⁴⁷ Rita Temmerman, “Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication,” *SYNAPS – A Journal of Professional Communication* 26 (2011): 53.

⁴⁸ “[T]ranslation of related terms in a terminology system should always be taken into account when choosing a corresponding term in the target language.” (Budin and Wright 2001, 521), strana 24 naší práce.

⁴⁹ “Nota de uso. Es frecuente encontrarnos con referencias a este término en las que se traduce el acrónimo PIGS por cerdos, el término español para pigs. Normalmente estas referencias indican una intencionalidad política asociando la palabra cerdos a una serie de decisiones de política económica que favorecen el incremento del déficit de una economía.” Temmerman, “Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication,” 54.

⁵⁰ Pedro Fuertes-Olivera and Sandro Nielsen, “The dynamics of terms in accounting: What the construction of the accounting dictionaries reveals about metaphorical terms in culture-bound subject fields.” *Terminology* 17 (1) (2011): 157-180.

evokativní přirovnání situace in-vitro, kde problémy neexistují, nicméně in-vivo je sladění problém, který má mnoho aspektů. Temmerman připomíná známou pravdu, že překlady nemohou být doslovné už proto, že posuny v překladu, tj. modulace a transpozice jsou typologicky podmíněné a k tomu se přidává zátěž historických a kulturních elementů, které uživatelům umožňují, aby se vyjadřovali svým pro ně specifickým způsobem, např. figurativním jazykem odvozeným z metafor nebo aluzemi ke kulturně specifickým jevům (Temmerman 2011, 56)⁵¹.

Temmerman připomíná, že pro dnešní jazykovou rozmanitost v EU je typické „secondary term formation“ (ibid.), kterou definuje jako „a new term is created for a known concept [...] as a result of knowledge transfer to another linguistic community (Sager 1990: 80)“ (ibid.). Tímto procesem jsou ovlivněny i neologismy, jejichž tvorba do značné míry závisí na invenci překladatelů. Temmerman dále zkoumá ekvivalenty metafor a evokativního jazyka v paralelních textech databáze administrativních a právních textů EUR-Lex. Zkoumání neologismů z evokativního aspektu uzavírá Temmerman konstatováním, že překlad kulturně vázaných neologismů přináší řadu problémů. Pokusy o sladění odborné terminologie vytvořením autentických verzí v různých jazycích tento problém nemusí vyřešit a navíc jazyková komunita může standardizované neologismy odmítat. Terminologie a translologie je v tomto ohledu efektivnější, pokud zároveň využívá poznatků lingvistiky a interkulturních studií⁵².

Magisterská diplomová práce „Spezifika der EU-Texte: Eine Analyse am Beispiel von Rechtsakten des Sekundärrechts“ autorky Dominiky Halové (2011)⁵³ se zabývá odborným jazykem Evropské unie a jeho specifické rysy prezentuje na příkladech vybraných právních aktů Evropské unie. Teoretický úvod vychází z výzkumu odborného jazyka (Fachsprachen) a právní němčiny.

⁵¹ V této souvislosti můžeme uvést anglické *hay-maker*, tj. osoba, která jedná v dané chvíli maximálně efektivně, kde deverbální kompozitum je kondenzací rčení *make hay while the sun shines*, jehož figurativní obsah nemá v češtině oporu (*kuj železo, dokud je žhavé*) a ani možnost kondenzace (*železokujec).

⁵² “Terminology studies and translation studies should join forces with linguistics and intercultural studies in trying to better understand the assets and liabilities of multilingual intercultural communication. The evocative power of language can be an asset and a liability at the same time, as we hope to have illustrated.” Temmerman, “Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication,” 59.

⁵³ Dominika Halová, “Spezifika der EU-Texte: Eine Analyse am Beispiel von Rechtsakten des Sekundärrechts” (MA Thesis, Masarykova univerzita v Brně, 2011).

Autorka se zabývá zejména dokumenty sekundárního práva, jejichž databáze tvoří základ pro náš seznam neologismů. Teoretickou část práce autorka dělí do pěti hlavních kapitol, kde definuje odborný jazyk z hlediska morfologického a stylistického. Podobně potom charakterizuje i právní jazyk. Ve svých definicích odborného jazyka se opírá o Hoffmana⁵⁴ „Fachsprache – das ist die Gesamtheit aller sprachlichen Mittel, die in einem fachlich begrenzten Kommunikationsbereich verwendet werden, um die Verständigung zwischen den in diesem Bereich tätigen Menschen zu gewährleisten.“ (Halová 2011, 8). Autorka odmítá definici odborného jazyka založenou na kontrastu s obecným jazykem, odborný jazyk vnímá jako jeho subsystém a odůvodňuje to tím, že odborný jazyk vzniká obohacováním slovní zásoby obecného jazyka. V souvislosti s definicí se autorka zmiňuje i o sociolingvistickém aspektu odborného jazyka, kde uvádí možné negativní aspekty, důsledkem odborného jazyka může být vydělování určité sociální skupiny, která se jeví být jako autoritativní a nesrozumitelná, v současné době se v němčině jedná zejména o jazyk administrativní a jazyk užívaný v lékařství (Halová 2011, 9). I když se tento sociolingvistický aspekt týká našeho tématu jenom okrajově. I bylo by zajímavé u námi zkoumaných neologismů zjišťovat i jejich míru „srozumitelnosti“.

V kapitole 3 „Sprachliche Merkmale der Fachsprachen“ se autorka zevrubně věnuje shrnutí jednotlivých jazykových znaků odborného jazyka na nejrůznějších rovinách. Na rovině gramatické, morfologické, Wortaten a Flexionsmorphologie. V podkapitole III. Nominalisierungen und Funktionalverbgefüge (Halová 2011, 27) uvádí Halová nominalizaci jako jeden z prostředků tvorby odborného jazyka, výčet těchto prostředků je pro nás zajímavý z hlediska našeho záměru formálně porovnávat anglické, německé a české neologismy. Jako první jsou uvedeny příklady nominalizace sloves, jako první se objevují příklady nominalizace infinitivu, např. *verfahren – das Verfahren, treffen – das Treffen* (ibid.). Samozřejmě předpokládáme, že pokud německý neologismus bude nominalizován nulovým sufixem odvozujícím infinitiv, v češtině bude frekventní substantivní sufix *-ní* (*setkat se – setkání*), což je zřejmé, ale zajímavé bude, do jaké míry němčina bude této možnosti

⁵⁴ Lothar Hoffmann, *Fachsprachen - Instrument und Objekt* (Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1987).

vyplývající z homonymie substantiv a sloves využívat. Jako druhé jsou uvedeny příklady nominalizace pomocí přípony *-ung*, např. *entscheiden – die Entscheidung*. Možnost derivace pomocí sufixu *-ung* (ibid.) je podobná situaci v češtině (sufix *-ní* apod.). Následují příklady lexikalizovaných podstatných jmen, např. *vorgehen – der Vorgang*, podobně funguje lexikalizace substantiv i v češtině, *postupovat – postup*. Další příklady *Nominalisierung von Funktionsverbgefügen*, např. *Stellung nehmen – die Stellungnahme* vzdáleně připomínají tvorbu anglických citátových kompozit, tento způsob tvoření substantiv ze slovesných frází je v češtině nefrekventní a působí uměle, nicméně ho budeme muset vzít v rámci německých neologismů v úvahu. Jako další jsou uvedeny příklady nominalizace přídavných jmen: *gut – das Gut*.

Dále Halová v kapitole „*Fachwort und Termin*“ (2011, 37) zkoumá vztah mezi odbornými výrazy a termíny. Jejich definice nemá jasné hranice. Podle některých teoretiků nabývá odborný výraz statutu termínu až poté, co je jeho význam upřesněn definicí. Halová se odborným jazykem zvláště nezabývá a dále definuje (Halová 2011, 38) následující vlastnosti termínu: „*Klarheit, Exaktheit, Eindeutigkeit, Genauigkeit, Expliztheit, Wohldefiniertheit, Kontextunabhängigkeit*“ (ibid.).

Přestože naše databáze neologismů bude definována již jejich zařazením do IATE, klasifikace Halové bude užitečná v případě, že anglický neologismus se v IATE ještě neobjevil, přestože splňuje vlastnosti termínu. Popis paradigmatických významových vztahů mezi lexémy opakuje základní rozdělení, včetně antonym, jejichž analýzu v naší práci nepředpokládáme.

V kapitole „*Die Wortbildung*“ se Halová (2011, 42) soustřeďuje mj. i na skládání (*Komposition, Derivation, Wortkürzungen und Konversion*) jako na nejčastější prostředek tvoření nových termínů v odborném německém stylu. Polemický je její názor o polysémnosti kompozit⁵⁵, která podle našeho názoru zvyšováním počtu komponentů svůj význam zužují, a proto právnická němčina může sloužit jako „benchmark“, referenční jazyk ostatním překladům v EU. Konverze, o které se Halová (2011, 45) zmiňuje jako o třetím nejčastějším

⁵⁵ „Verwendung von Komposita in Fachtexten kann aber auch zu Missverständnissen führen, weil einige Komposita polysem sind, und ohne Kontext unterschiedlich verstanden werden können.“ (Halová 2011, 43)

slovotvorném prostředku, pro nás představuje specifický problém. Na jedné straně jsou důvody proč nezařadit výrazy vzniklé pouhou změnou slovního druhu mezi neologismy, na druhé straně Nina Powers, jak jsme ukázali výše, upozorňuje, že jedním z charakteristických rysů Nu-language je konverze vágních sloves ve vágní substantiva, která pak označuje jako *coinages*, *buzzwords* a *neologisms*⁵⁶, přesto se domníváme, že jde o klasifikaci, kde dochází ke značnému přesahu definic těchto tří výrazů. Vyřazením konverze bychom mohli vynechat skutečné neologismy, jejichž význam se výrazně liší od původního slovního druhu, kromě inherentního rysu procesu stavu u sloves nebo nabyvších sémantických rolí u substantiv.

V kapitole „Kommunikation im Rahmen der EU“ Halová (2011, 54) rozebírá mj. podrobně povahu dokumentů primárního a sekundárního práva EU. Naše databáze nebude specifikovat, zda neologismy pocházejí z primárního či sekundárního práva, protože předpokládáme, že neologismy budou pocházet z dokumentů sekundárního práva, které primární právo nezbytně cituje, „Das Sekundärrecht ist ein vom Primärrecht abgeleitetes Recht, d.h. die Rechtsakte, die auf der Grundlage des Primärrechts erlassen wurden.“ (Halová 2011, 56).

Kapitola sedmá praktické části je věnována makrostruktuře dokumentů. Pro naši hypotézu je relevantní kapitola 9 „Feinanalyse“, a to zejména morfologická analýza, ta se ovšem omezuje převážně na kvantitativní zkoumání slovních druhů v pěti dvojicích dokumentů z EUR-Lexu. Autorka je komplexně srovnává s právními dokumenty a dochází k závěru, že se liší zejména formální úpravou, „Aus der praktischen Forschung geht hervor, dass sich die EU-Texte von anderen juristischen Textsorten vor allem durch die äußere Textgestaltung unterscheiden.“ (Halová 2011, 111). Úprava dokumentů je dána striktními pravidly a souvisí i s jejich obsahem. Ve srovnání s právními texty se Halové zdá větná struktura dokumentů EU jednoduchá, spíše syntakticky souřadící, bez

⁵⁶ “Characteristics of Nu-language are the proliferation of vague verbs (*to mediate*, *to framework* (sic), *to relate*) leading to abstractions that uses words like *consolidate*, *reconstellate*, *reconfigure*, *enhance*, *articulate*. According to Power, in Nu-language nouns appear to be out of fashion and Nu-language is characterized by a proliferation of coinages, buzzwords and neologisms like: *benchmarking*, *quality assessment*, *collaborations*, *partnerships*, *stakeholders*, *commitments*, *global*.” Temmerman, “Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication,” 49.

vedlejších vět. Jejich relativní složitost vidí ve frekventních nominalizacích a genitivním řazení. Toto je aspekt, který budeme muset brát v úvahu při rozlišování substantivních konverzí, jež jsou dány nominálním charakterem angličtiny, a konverzí, které mají terminologickou motivaci. V tomto ohledu je práce Halové pro náš další výzkum největším přínosem.

2.5 Anglické neologismy v publikacích EU (J. S. Gardner, M. Kajzer)

Specifickou skupinou textů, jejichž analýzou se v naší práci zabýváme, jsou komentované terminologické glosáře vydávané institucemi Evropské unie. K základním textům patří publikace *Misused English Words and Expressions in EU Publications*⁵⁷. Překladatel Jeremy Gardner zde na 66 stranách analyzuje anglické termíny, které již vznikly v institucích EU. V úvodu (2013: 4) je klasifikuje do následujících skupin:

- 1) Anglické termíny, které vznikly v institucích EU a nejsou kodifikovány, např. *planification, to precise, telematic*.
- 2) Původní anglické termíny, které byly rozšířeny o denotát odkazující pouze na mimojazykovou skutečnost institucí EU, např. *coherent*.
- 3) Anglické termíny užívané v nových kontextech a kolokacích, např. *to homogenise* nebo *interpretation* v kontextu „translation and interpretation“.
- 4) Anglické termíny nebo akronyma, které se jeví jako kalky z angličtiny, ale ve skutečnosti vznikly v jednotlivých národních jazycích, srov. *GPS* místo *navigation* nebo *satnav*, *SMS* místo *text*, *to send an SMS* místo *to text somebody*, *handy* místo *mobile* nebo *cell phone*, *internet stick* místo *dougle*, *beamer* místo *video projector*, atd. V poslední skupině ale jde

⁵⁷ Jeremy Stephen Gardner, *Misused English Words and Expressions in EU Publications*, (Luxembourg: European Court of Auditors, Secretariat General Translation Directorate, September 2013).

často o „národní“ neologismy, které nepatří mezi termíny úředního stylu EU.

Pro naši diplomovou práci, která předpokládá, že existují anglické neologismy institucí EU, ve kterých čeština a němčina musejí najít ekvivalenty, je Gardnerův komentovaný seznam cenným zdrojem. Gardner není lingvista, ale praktický překladatel, který nedefinuje komentované termíny jako „neologismy“, ale jako „misused English words and expressions“. Jeho seznam má jasné preskriptivní zaměření s cílem poukázat na chybně používaná anglická slova a výrazy a na gramaticky a „lexikálně“ správná řešení, která mohou být v anglicky psaných dokumentech EU uplatněna. Jeho preskriptivní seznam⁵⁸ znovu otevírá teoretické problémy různých „angličtin“. V podstatě jde o to, zda považovat angličtinu institucí EU za psaný dialekt britské angličtiny a řadit ji tak na úroveň např. indické úřední angličtiny, nebo tyto „chybné“ neologismy definovat jako úřední neologismy angličtiny, které se používají mimo území Spojeného království, nebo je definovat jako chyby a snažit se je opravovat. To je ale patrně sociolingvistické téma, které přesahuje naše úzce zaměřené slovtvorné a translatologické hledisko. Nicméně Gardnerův seznam je pro nás velmi užitečný, protože autor velmi pečlivě, v podstatě prostřednictvím sémantických složek a kontextu, vybraná slova definuje. Chce tím poukázat na rozdíly mezi britskou a EU angličtinou, ale zároveň nám umožňuje, abychom vzhledem k jeho pečlivému popisu mohli objektivně hodnotit německé a české ekvivalenty.

Obsáhlý seznam sto slov a výrazů je kompilací textů vzniklých v Court of Auditors a příkladů získaných od profesionálních překladatelů (Gardner, 2013: 6), tyto termíny dále srovnává se standardními slovníky a Britským národním korpusem.

Gardner poukazuje na to, že některé výrazy z institucí EU jsou přejaty „zpětně“ do britské angličtiny (ibid.), např. *working group* namísto původní *working party*, *enterprise* místo *business*, zejména v kolokaci *SME (small and medium enterprises)*, někdy s přispěním americké angličtiny, např. *actor* ve významu „ten, kdo něco dělá“. Termíny uvedené v *Misused English Words and*

⁵⁸ Ibid.

Expressions lze rozdělit morfologicky, z hlediska kategorie počitatelnosti je chybně používáno osm výrazů, např. *action, aid a precision*. Jako chybná jsou uvedena některá předložková spojení (*with the aim to, allow to, in case of, for what concerns, in the frame of* apod.). Je známo, že analytická angličtina lehce mění slovní druhy, zejména frekventní je přechod mezi podstatným jménem a slovesem, přesto Gardner odmítá sloveso *to badge* ve významu *to clock in/out*, včetně neologismu *badger*.⁵⁹ Jako správné termíny uvádí *service pass, pass, tag, clock in/out, lunch card*. Kromě termínů tento glosář poukazuje na nekontrolovaný způsob, kterým instituce EU využívají vágní slova, jako např. *deepen*, tím, že je nově zavádějí do kolokací, které nesouvisejí s abstraktními pojmy jako *knowledge* nebo *understanding* (Gardner, 2013: 29), podobně je používáno v dokumentech i sloveso *do* místo *perform, carry out, undertake* (Gardner, 2013: 32) nebo substantivum *evolution* ve významu *development, trend, change, downturn, upturn* apod. V řadě příkladů Gardner uvádí, že neologismy a jejich kolokace mohou vést k nedorozumění. Jako příklad je uvedena kolokace *third country* ve významu *countries outside whatever grouping of countries we are talking about*, což může znamenat *non-member country, non-Schengen country, countries outside the EU/EEA* apod. Pro další skupinu termínů je společná negativní konotace, kterou mají v britské angličtině, ta chybí u institucionálního používání *so-called* ve významu *known as, this is called, Anglo-Saxon, agent, sickness insurance*. Tento glosář sestavený Gardnerem je vzhledem k podrobnému lexikálnímu zpracování hesel vhodným zdrojem k další analýze neologismů. Předpokládáme, že v řadě případů čeština použije jako ekvivalent internacionalismus, který může paradoxně uchovat původní anglický význam a tím „chybné“ použití eliminovat, nebo rozšířit již existující český internacionalismus o „chybný“ denotát. Vzhledem k požadovanému rozsahu diplomové práce budou mít vybrané neologismy jenom ilustrativní charakter testující úplnost parametrů ekvivalentů neologismů, které jsme dříve získali z odborné literatury. Pokud jsou německé a české ekvivalenty již definovány v IATE, budeme EUR-Lex používat jen výběrově.

⁵⁹ „...the little sign saying “badger” at the Court entrances affords some harmless amusement for English-speaking staff.” Gardner, *Misused English Words and Expressions in EU Publications*, 14.

„Eurojargon“ jako potenciální zdroje neologismů v polštině zkoumá Marta Kajzer ve svém článku „Translation of Eurojargon as a Source of Neologisms in Polish – A Corpus-Based Study“⁶⁰. Jejím cílem je zjistit, jakými strategiemi překladatelé tvoří novou terminologii toho, co označuje jako „Eurojargon“⁶¹, zajímá ji, s jakou ochotou polština tyto termíny přejímá. Vychází z paralelního anglicko-polského korpusu tiskových zpráv vydávaných hlavními institucemi EU. Výběr polských ekvivalentů pak porovnává se dvěma korpusy polštiny, PWN a IPI PAN. „Eurojargon“ definuje jako jazykovou variantu omezenou kontextem EU, ve kterém termíny nabývají nového významu⁶².

Kajzer vyjmenovává charakteristické rysy Eurojargonu:

- 1) Zcela nové termíny nebo sémantické neologismy,
- 2) převahu kompozit,
- 3) zkratky a zkratková slova,
- 4) metafory a metonyma.

Mezi nové termíny zahrnuje *comitology*, *communisation*, *co-decision*, *eurotariff* a *flexicurity*, jako sémantické neologismy *cohesion* a *subsidiarity* (Kajzer 2014, 468). Uvádí, že dosavadní analýzy ukazují na to, že polské ekvivalenty jsou převážně výpůjčky a kalky. Do jaké míry bude polština „kontaminována“ nebo „zaneřáděna“ (Kajzer 2014, 469) francouzskými a anglickými výpůjčkami a velmi neobvyklými gramatickými strukturami (ibid.), záleží podle Kajzer na překladatelích, kteří mohou zvolit intruzivní (intrusive) nebo hostitelské (hosts) strategie (Kajzer 2014, 470). Prostřednictvím intrusivní strategie překladatel vytváří lexikální nebo sémantické neologismy, mezi typy intrusivních strategií jsou uvedeny výpůjčky, výpůjčky s vysvětlivkou, kalky a fixace a sémantické extenze. Mezi neintruzivními strategiemi jsou uvedeny

⁶⁰ Marta Kajzer, “Translation of Eurojargon as a Source of Neologisms in Polish – A Corpus-Based Study,” accessed June 19, 2014, http://www.researchgate.net/publication/259356847_Translation_of_Eurojargon_as_a_source_of_neologisms_in_Polish__a_corpus_based_study.

⁶¹ Ibid.

⁶² “[...] a variety of language, augmented by the terms used specifically in the EU context acquire a new meaning; a variety, which is open to lexical and phraseological innovations and is strongly influenced by the EU official languages.” Ibid.

generalizace, partikularizace, vynechání (omission), parafráze atd. Kajzer uvádí příklad analýzy na termínu *subsidiarity* (Kajzer 2014, 473). První polský ekvivalent *pomocniczość* je morfologický neologismus odvozený od adjektiva *pomocniczy*. *Subsydiarność* je adaptovaná výpůjčka, hybrid přizpůsobený morfologickým potřebám cílového jazyka. Oba ekvivalenty vstupují do kolokace se substantivem *zasada*. Oba termíny se vyskytují ve slovnících vydaných po roce 2005 jako významové ekvivalenty anglického *subsidiarity*. Překladaelé dávají šestkrát častěji přednost *pomocniczość*. Anglickou kolokaci *principle of subsidiarity* překládají vždy termínem *zasada*. Ve sledovaných korpusech polštiny je termín *pomocniczość* třikrát častější než *subsydiarność*. Tato překladatelská strategie je pro polštinu typická, anglické neologismy mají jako polské ekvivalenty především kalky. Pokud si polština termín vypůjčí, jako např. u *flexicurity* nebo *acquis*, není tato strategie soustavná, *flexicurity* byla z jedné třetiny nahrazována různými ekvivalenty a v případě *acquis* se výpůjčka nelokalizovala, termín má jako ekvivalenty řadu parafrází (Kajzer 2014, 475). Konzistentně jsou užívány sémantické neologismy, polské termíny rozšířené o další denotát. *Cohesion* má vesměs ekvivalent *spójność*. *Accession* má v 80% případů ekvivalent *przystąpienie*, ve zbývajících 20% je ekvivalent *akcesja*, což je také sémantický neologismus, nikoliv kalk se sufixem ženského rodu. *Konwergencya* je v 61% příkladů ekvivalentem anglického *convergence*, Kajzer tvrdí, že překladaelé dávají přednost sémantické extenzi obecnějších polských termínů (ibid.), uvedené příklady se ale dají interpretovat jako teoretický problém rozšiřování slovní zásoby o internacionalismy, které, pokud jsou považovány za přesně definované termíny, nebudou z definice rozšiřovány o další denotáty. Je zde zřejmá tendence ke tvoření termínů, které *znějí* polsky (ibid.), prostřednictvím afixace. Přednost kalku (87%) je dána i u ekvivalentu *współdecyzja*, *co-decision*, což je ale z diachronního hlediska hybrid, který je zajímavý pouze z hlediska překladu předpony *co-*. Pokud nejsou termíny EU ustálené, dávají překladaelé přednost parafrázováním, které fungují jako vysvětlivky. Podle Kajzer jsou nejčastější překladatelské strategie kombinací generalizace, parafráze a ředění (dilution) významu. Součástí analýzy je i tabulka (Kajzer 2014, 476), která má v záhlaví:

- 1) borrowing
- 2) calque
- 3) neologism made by affixation
- 4) semantic extension
- 5) generalisation/ particularisation
- 6) dilution/ concentration
- 7) paraphrase
- 8) omission
- 9) notes, additions, gloss.

V tabulce je uvedeno 20 neologismů včetně kolokací, z nich Gardner⁶³ uvádí pouze termíny *agenda* a *third country*. Rozdíly v tom, co Gardner a Kajzer považují za anglické neologismy, jsou pravděpodobně dány hlediskem výběru. Řada termínů uváděných Kajzer je u Gardnera vytvořena v souladu s gramatickými a lexikálními pravidly angličtiny, přestože jde o neologismy. I když to v rámci této diplomové práce nemůžeme dokázat, zdá se, že Gardner rozlišuje mezi neologismy, které jsou raženy v rozporu s lexikálně-gramatickým systémem angličtiny, a „přijatelnými“ neologismy, zatímco u Kajzer se tento rozdíl z hlediska polštiny neutralizuje. Obecně polští překladatelé nejsou nakloněni morfologickým experimentům, ve složitějších případech dávají přednost přímým výpůjčkám nebo opisu. Častá je sémantická extenze termínu nebo foneticky přijatelný neologismus s afixací. Takové řešení je podle Kajzer podmíněno třemi faktory (ibid.): 1) Termín, který má vzniknout sémantickou extenzí, je velmi specificky omezený na jednu doménu. 2) Jeho současný význam je všeobecně přijímaný. 3) Je do polštiny foneticky asimilovaný. Např. *spójność* jako ekvivalent *cohesion* je přijatelný, protože nemá úzký význam a má přijatelnou fonetickou strukturu, *kohezja* naopak připomíná foneticky anglický termín *cohesion* a může být vnímána jako kalk. Hledání polských ekvivalentů místo internacionalismů je ilustrováno i termínem *przystąpienie*, místo *akcesja* (*accession*). Původní termín *akcesja* je v polštině nefrekventní a je fonologicky nelokalizovaný. Tento příklad potvrzuje náš výše uvedený předpoklad, že původní

⁶³ Gardner, *Misused English Words and Expressions in EU Publications*, Luxembourg: European Court of Auditors, Secretariat General Translation Directorate, September 2013.

polské internacionalismy se specifickým významem nepřijímají další denotáty, nejsou využívány k sémantické extenzi jako ekvivalenty termínů EU. Potvrzuje to i termín *agenda*, který má v polštině frekventovaný význam odkazující na pobočku nějaké instituce. Pokud je polský termín vágní, jako např. *konvergencja*, pak je jeho sémantická extenze jednodušší, i když není obecně přijímána, pouze v 61% je ekvivalentem anglického *convergence*. Kajzer v závěru (Kajzer 478) poukazuje na to, že polští překladatelé se snaží vyhnout morfologicky složitým, fonologicky nelokalizovaným ekvivalentům termínů institucí EU. Častá praxe je „transkódování eurožargonu“ do polštiny prostřednictvím kalků. Kajzer v závěru zaujímá morální postoj jazykové puristiky a tvrdí, že tímto způsobem polština inkorporuje do cílového jazyka „cizí vzorce“.

Kajzer se snaží své výsledky statisticky kvantifikovat, přestože vzorek je poměrně nerepresentativní. Její metoda je podobná našemu přístupu, který se snaží o komplexnější analýzu, bere v úvahu typologické odlišnosti a diachronní aspekt. Naše práce se snaží spíše o vytvoření funkčního modelu lexikálně morfologické analýzy, která bere v úvahu diachronní (interkulturní) aspekt, než o kvantifikaci výsledků. Již při předběžné analýze dvaceti neologismů předkládaných polských ekvivalentů je zřejmé, že čeština bude dávat přednost internacionalismům, srov. následující srovnávací tabulka⁶⁴:

<i>ENGLISH</i>	<i>ČESKY</i>
<i>flexicurity*</i>	<i>flexikurita</i>
<i>acquis*</i>	<i>acquis</i>
<i>presidency</i>	<i>předsednictví</i>
<i>cohesion</i>	<i>soudržnost</i>
<i>agenda</i>	<i>agenda, program, jednání</i>

⁶⁴ Tabulku jsme zpracovali dle ekvivalentů uvedených v IATE. “IATE, Interactive Terminology for Europe,” accessed June 18, 2014, <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>.

<i>convergence</i>	<i>konvergence</i>
<i>subsidiarity*</i>	<i>subsidiarita</i>
<i>co-decision</i>	<i>spolurozhodování</i>
<i>transnational</i>	<i>nadnárodní</i>
<i>financial perspective</i>	<i>finanční výhled</i>
<i>framework programme</i>	<i>rámcový program</i>
<i>enhanced cooperation</i>	<i>posílená spolupráce</i>
<i>third country</i>	<i>třetí země</i>
<i>cohesion policy</i>	<i>politika soudržnosti</i>
<i>territorial cohesion</i>	<i>územní soudržnost</i>
<i>accession negotiations</i>	<i>jednání o přistoupení</i>
<i>principle of subsidiarity</i>	<i>zásada subsidiarity</i>
<i>accession</i>	<i>přistoupení, přistupování</i>

*Přímé výpůjčky *flexikurita*, *acquis* a *subsidiarita* jsou v češtině neologismy. Anglické *flexicurity* je splynulina (*flexibility* a *security*), frekventní anglické splynuliny mají obvykle v češtině jako ekvivalenty přímé výpůjčky (srov. např. *motel*, *smog*), české ekvivalenty jednak neměly společnou samohlásku, jednak jsou splynuliny v češtině považovány za slovní hříčky. *Acquis* nemá v češtině oporu žádnou, podobně jako *subsidiarita*. *Flexikurita* a *subsidiarita* jsou analogií k podobným výpůjčkám alespoň přiřazeny ke gramatickému rodu. Přesto, že analýza Kajzer (2014) pouze naznačuje souvislost mezi typologií polštiny a hodnocenými ekvivalenty a zůstává na synchronní úrovni, ukazuje na to, že pokud v cílovém jazyce již existuje vhodný ekvivalent, který je dostatečně vágní, lze z něj sémantickou extenzí vytvořit nezbytný termín, srov. české *soudržnost*, *předsednictví*, *konvergence* a *přistoupení*.

2.6 Teoretické základy překladu a překládání (D. Knittlová a kol.)

Ucelený vhled do překladů z angličtiny do češtiny a přehled moderních translátologických přístupů poskytuje monografie Dagmar Knittlové a kol. *Překlad a překládání*⁶⁵. V osmi kapitolách se zabývá zejména překladem a rovinou lexikální, funkčními styly a překladem odborného textu. Přehledy současných teorií překladatelského procesu jsou obecněji zaměřené, pro naše téma jsou důležité zejména kapitoly o administrativním stylu a překladu odborného textu Bronislavy Grygové. Administrativní styl Knittlová označuje za nejmladší a překladatelsky nejméně problematický (Knittlová 2010, 139), zahrnuje mj. i styl úředních dokumentů, které jsou předmětem naší práce. Administrativní texty jsou zde popsány jako stereotypní, lexikálně a syntakticky chudé a kompozičně jednoduché. I když Knittlová připouští, že administrativní styl je dnes už různorodější než dříve (Knittlová 2010, 141), upozorňuje na to, že zdánlivá nesrozumitelnost je výsledkem *dlouhodobého procesu*, kdy výrazy, fráze a formulace získaly charakter termínů s jednoznačným výkladem. I když se tato kapitola nezmiňuje výslovně o administrativních textech institucí EU, lze z ní vyvodit, že spory o přijatelnost řady nových termínů v dokumentech EU mohou vyplývat z jejich nahodilého, politicky determinovaného tvoření (např. *acquis*, atd.), které ignoruje lexikální požadavek systémů (srov. Budin and Wright⁶⁶). Nicméně obecné prostředky platí i v případě konkrétních textů, např. nominálnost, polovětné vazby, postmodifikace vyjadřující explicitně, často předložkově, vztahy mezi jmény, aby se zabránilo nesprávné interpretaci.

Také vyhlášky a instituce určené širšímu publiku (Knittlová 2010, 147) s mezivětnými spoji, přístupnou slovní zásobou a výčtovou kompozicí budou nést některé rysy námi zkoumaných dokumentů institucí EU, stejně jako rysy právních

⁶⁵ Dagmar Knittlová et al., *Překlad a překládání* (Olomouc: Univerzita Palackého, 2000).

⁶⁶ Gerhard Budin and Sue Ellen Wright, *Handbook of Terminology Management: Basic aspects of terminology management. Volume 1*.

dokumentů. Kapitulu o administrativním stylu uzavírá Knittlová doporučením pro překladatele, kteří by si měli být vědomi, že i formulace může mít funkci termínu, a nepokoušet se o slohovou či lexikální pestrost, vzhledem k tomu, že administrativní styl je vcelku tradiční, knižní a lexikálně i syntakticky stereotypní (Knittlová 2010, 148). I když má publikace v roce 2010, jde o revidovanou vysokoškolskou příručku *K teorii i praxi překladu* z roku 2000⁶⁷, se nezabývá ještě specifickými problémy stylu anglicky psaných administrativních dokumentů EU, které vytvářejí nový „lexikální stereotyp“ internacionalismů, ty někdy nemají oporu v lexikálně-morfologickém systému současné angličtiny. Grygová v 6. kapitole, Překlad odborného textu, považuje za nejtypičtější rys odborných textů jejich slovní zásobu, specifickou vrstvu lexikálních jednotek (Knittlová 2010, 211) reflektujících ustálenou nomenklaturu v rámci jednotlivých oborů. Požadavek ustálenosti námi zkoumaná terminologie EU nemůže splňovat. I když se Grygová nezmiňuje specificky o dokumentech institucí EU, naznačuje, že proces internacionalizace je jazykovému typu cizí, protože narušuje kompaktnost jazyků a jazykových systémů (ibid.). Tlak na přejímání jazykových prvků vede k tendenci po přejímkách, která však podle našeho názoru není jednoznačná (srov. analýzu polských ekvivalentů zpracovanou Kajzer⁶⁸). Přejímky mají výhodu zachování jednoznačnosti ekvivalentu, který nepřináší nežádoucí asociace v cílovém jazyce, to vede podle Grygové k hypertrofii internacionalismů, zejména řecko-latinského původu. Rozsah internacionalizace a rychlost začleňování „cizorodých prvků“ do systému jazyka se stále zvětšuje. I když jsou obecně výše uvedené poznámky Grygové relevantní a anticipují řadu překladatelských problémů dokumentů EU, na jiném místě monografie *Překlad a překládání*, v kapitole Kritika překladu, kde je spoluautorka s Jitkou Zehnalovou, poukazuje na to, že nepřeložením anglického slovesa *raise* dochází k vytvoření nonsensu (Knittlová 2010, 230), v tomto případě jde sice o zřejmou chybu překladatele, který neporozuměl textu originálu, nicméně i u morfologicky adaptované přejímky *pornografista* a výpůjčky *pervert* (ibid.) Jitka Zehnalová konstatuje, že

⁶⁷ Dagmar Knittlová, *K teorii i praxi překladu* (Olomouc: Univerzita Palackého, 2000).

⁶⁸ Marta Kajzer, “Translation of Eurojargon as a Source of Neologisms in Polish – A Corpus-Based Study,” accessed June 19, 2014, http://www.researchgate.net/publication/259356847_Translation_of_Eurojargon_as_a_source_of_neologisms_in_Polish__a_corpus_based_study.

„volbou neuzuálních či neexistujících českých protějšků“ dochází k narušení smyslu (ibid.). Takovou strategii označuje za interferenci, která neodpovídá jazykovému typu češtiny. Tím se zřejmě ztrácí výhoda jednoznačného významu přejatého termínu, o níž se výše zmiňuje Grygová. Publikace *Překlad a překládání*, i když se nezabývá specificky problematikou neologismů, ani terminologií institucí EU, může usměrňovat a potvrzovat zaměření a metody analýzy používané v naší diplomové práci.

3. Metodologie a „srovnávací tabulka“

V úvodu jsme zdůraznili, že výsledkem práce bude „srovnávací tabulka“ vybraných německých a českých ekvivalentů glosáře preskriptivních anglických neologismů úředního stylu dokumentů Evropské unie. Záměrem této „tabulky“ bude naznačit možnosti, které jsou v obou cílových jazycích v tomto specifickém funkčním stylu využívány, popřípadě zjištěné postupy uvést jako příspěvek možnostem vyplývajícím z jazykového typu angličtiny, češtiny a němčiny.

Níže uvedená klasifikace neologismů má multidimenzionální charakter. Při „tradiční“ klasifikaci neologismů (a jejich překladových ekvivalentů) byl v minulém století kladen důraz na morfologicko-lexikální analýzu. Při multidimenzionální analýze, kterou zdůrazňuje např. Budin⁶⁹ a Cabré⁷⁰, se jednak přidávají kulturní a politické omezení, jednak se rozšiřují sémantická kritéria a kritéria popisující adaptaci v rámci systému. Morfologická kritéria zůstávají samozřejmě stejná, i když se mohou diachronně lišit preference a frekvence pro převládající typ konverze, slovní druhy, denominální sufixy, apod.

V naší tabulce jsou vzhledem k zaměření práce na překladové ekvivalenty uvedeny i uplatněné překladatelské postupy. Z typologického hlediska je užitečné zkoumat, zda jazyk obecně dává přednost kalku nebo přímé výpůjčce (jsme si

⁶⁹ Gerhard Budin and Sue Ellen Wright, *Handbook of Terminology Management: Basic aspects of terminology management. Volume 1.*

⁷⁰ Cabré, *Terminology: Theory, Methods, and Applications.*

vědomi toho, že upřednostnění výpůjčky může být dáno i foneticko-morfologickou charakteristikou). Předpokládáme, že zastoupení ekvivalentů, výrazů z obecné slovní zásoby s novým denotátem bude nízké. Již z výše uvedeného popisu překladatelských postupů je zjevné, že popis ekvivalentů anglických neologismů je komplexní problém. Například řazení ekvivalentu, který je výrazem z obecné slovní zásoby s novým denotátem, může být ovlivněno již dříve přejatým metaforickým systémem popisujícím danou doménu. To je ostatně parametr, který musíme brát v úvahu u většiny překladových ekvivalentů.

Analyzovaná sémantická kritéria nejsou zcela jednotná. Jednu skupinu tvoří ekvivalenty originálu, které jsou jeho hyponyma, hyperonyma a kohyponyma⁷¹, s nimi souvisí i zahrnutí heslového slova do podřazeného termínu. Do další skupiny řadíme 1) metaforu, 2) figurativní význam, 3) neutralizaci figurativního významu v příkladu (např. anglické *tree*, německé *Struktur*) a 4) aluzi. Jde o sémantické postupy využívané přiřazenými překladovými ekvivalenty anglického originálu.

Diachronní aspekt jako sémantické kritérium odkazuje k následným změnám denotace výpůjčky a postupnému vypůjčování téhož originálu („successive borrowing“)⁷². Analýza překladového ekvivalentu a jeho domény, která může být navazujícím, metaforickým systémem, souvisí se sémantickým kritériem koexistence.

Kritérium kulturního a politického omezení bylo částečně prozkoumáno, ale v současné literatuře o neologismech je převládajícím tématem. V našem glosáři půjde zejména o preskriptivní referenční neologismy, které chybí, tudíž jsou výsledkem poptávky pro označení nového objektu mimojazykové reality (denotátu). Budeme analyzovat, zda ekvivalent má obecnou tendenci k internacionalizaci, nebo splňuje obecně doporučovanou podmínku, která doporučuje, aby tato slova byla etymologicky příbuzná s originálem⁷³, která

⁷¹ V záhlaví tabulky jsou často uvedeny termíny, které jsou synonymní, vzhledem k tomu, že jsou převzaty od různých autorů.

⁷² Václav Řeřicha, “Stratagems of Calques,” *Silesian Studies in English 2012* (2012): 128-136, 132.

⁷³ Gerhard Budin and Sue Ellen Wright, *Handbook of Terminology Management: Basic aspects of terminology management. Volume 1*.

vylučuje zablokování termínu pro budoucí použití. Pokud má originál výrazné kulturní implikace, budeme hledat, do jaké míry je ekvivalent reflektuje. Parametr politicko-kulturní motivace ekvivalentu je vágní, nicméně relevantní je v těch případech, kdy cílová skupina překládaného textu tento ekvivalent odmítá jako systémově neadaptovatelný.

Morfologická struktura je tradiční nástroj analýzy termínů, nicméně může být užitečná v tom, že může poukázat na trendy, např. v derivaci anglických substantiv (současné tendence Evropské komise nahrazovat *interpreting* výrazem *interpretation*) a na to, zda ovlivňují překladový ekvivalent. Míra adaptace je významným kritériem zkoumání přeložených neologismů, v jedné skupině parametrů je gramatická, fonetická a grafická lokalizace, ve druhé skupině spolu souvisejí konzistentnost jejich užívání a jejich prosazování prostřednictvím institucionální standardizace, která je nezbytná zejména u technických termínů, stejně jako vztahy termínů ke stávajícím synonymům, případně jejich koexistence, která může svědčit o nižší míře adaptace neologismu.

Multidimensionální klasifikace preskriptivních neologismů včetně výpůjček a kalků

Překlada- telský postup	modulace	transpozice	Preference pro kalky	(nebo) preference výpůjček	Výraz z obecné slovní zásoby s novým denotátem	
Sémantická kritéria	Metafora Figurativní význam, aluze	Superordinate Subordinate Coordinate Hyperonym Hyponym Co-hyponym		Diachronní aspekt	Úženi Rozšíření Jiné sémantické rysy, míra expresivity, neutralizace konotativního významu originálu	+ nucleus -nucleus Zahrnutí heslo- vého slova do podřa- zeného termínu
Kulturní omezení	Existence pojmu	Chybějící pojem /referenční neologismus/	Politicko- kulturní motivace	Internaciona- lizace/ latina, řečtina/ univerzální termíny	Výrazné kulturní implikace originálu, figurativní neologismy vázané na kulturu	
Morfologická struktura	nominalizace	derivace	skládání	Zkráceniny, akronyma,	Fráze, kolokace	konverze

Míra adaptace, /neutralita v rámci systému, konformita se systémem/	Distribuce/ užívání, konzistentnost Vztahy ke stávajícím synonymům /koexistence/	Gramatická lokalizace	Fonetická lokalizace	Grafická lokalizace	Institucionální standardizace		
---	---	-----------------------	----------------------	---------------------	-------------------------------	--	--

4. Možnosti uplatnění metodologie u neologismů *mainstream(ing), actor, implementation a agenda*

Mainstream (-ing)

Mainstream ve významu „the prevailing trend of opinion, fashion, society“⁷⁴, je zpracován v IATE, což ho definuje jako neologismus, i když v angličtině je doložen jako kompozitum již v první polovině minulého století. IATE analyzuje deverbální substantivum *mainstreaming* a přičleňuje k němu český ekvivalent *zahrnutí* nebo *začleňování*. IATE preskriptivně doporučuje, že „*Mainstreaming* may be used as a noun (particularly, but not exclusively, in combination with a specific concept, such as *gender mainstreaming*), an adjective (e.g. *a mainstreaming approach*) or as a form of the transitive verb *to mainstream*, which refers to the same idea.“⁷⁵ České ekvivalenty doporučené IATE *zahrnutí* a *začleňování* jsou používány zejména v kontextu v souvislosti s otázkou rovnosti žen a mužů.

⁷⁴ “Mainstream,” Oxford English Dictionary, accessed June 19, 2014, <http://www.oed.com/view/Entry/112557?rskey=IAXWsX&result=1&isAdvanced=false#eid>.

⁷⁵ “Mainstreaming,” IATE, Interactive Terminology for Europe, accessed July 18, 2014, <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>.

Ovšem v ekonomickém kontextu IATE doporučuje ekvivalent *oficiální ekonomika* jako ekvivalent *mainstream economy*.

EUR-Lex v prvním z uvedených kontextů nabízí *Gender mainstreaming in EU external relations* s českým ekvivalentem *Rovnost žen a mužů ve vnějších vztazích EU*. V kolokaci *gender mainstreaming* je to jediný ekvivalent.

Pokud hodnotíme překladatelský postup, v angličtině se jedná o deverbální substantivum vyjadřující aktivitu, zatímco v českém ekvivalentu *rovnost* je sémantický rys +aktivita +proces odstraněn a je nahrazen výrazem z obecné slovní zásoby *rovnost (equality)*. Tím čeština odstraňuje význam *the prevailing trend* a ve svém důsledku český ekvivalent tento neologismus nepřekládá. Z hlediska sémantických kritérií se výrazem *rovnost* neutralizuje konotativní význam originálu. Z hlediska kulturního omezení je využíván existující český ekvivalent *rovnost*, který IATE doporučuje pro *gender equality* a dokonce uvádí jako český ekvivalent *rovnost žen a mužů* pro originál *gender equality*, případně *equality between men and women*, což je další podpůrný důkaz toho, že neexistuje český ekvivalent pro *mainstream*.

V jiných kontextech je *mainstream economy* překládána jako *oficiální ekonomika* a *mainstreaming* jako *začleňování* nebo *integrace*. Chybějící ekvivalent neologismu *mainstream* čeština nahrazuje již existujícím termínem *rovnost*, který ovšem dále nerozšiřuje, například jako *proces zrovnoprávnění*. Pokud se překlad snaží o termín, používá internacionalismus *integrace*. Z hlediska slovo tvorného se ignoruje verbální význam a z hlediska adaptace a konformity se systémem čeština jeví neochotu k jakékoliv adaptaci tohoto termínu. Předpokládáme, že důvodem je metaforičnost originálu, který původně doslova vznikl z kolokace *main stream*, doslova *hlavní proud*, a prošel konverzí ve sloveso *to mainstream*, čímž se českému ekvivalentu postavily do cesty dvě překážky, jednak metafora, ale zejména neschopnost češtiny vytvořit sloveso ze substantiva *rovnost*, případně *rovnoprávnost*.

Co se týče německých ekvivalentů *mainstream(-ing)*⁷⁶, databáze IATE uvádí čtyři synonyma: *generelle Berücksichtigung*, *durchgängige*

⁷⁶ Definováno jako: “the systematic incorporation of a given priority or approach as a central part of more general policy-making“ IATE, Interactive Terminology for Europe. accessed July 18, 2014, <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>.

*Berücksichtigung*⁷⁷, *Integration in alle relevanten Politikbereiche*, *Einbeziehung einer Fragestellung als Querschnittsthema*. Anglický metaforický neologismus *mainstreaming* se do němčiny překládá kolokací *generelle Berücksichtigung*, sémantický rys *main* je explicitně vyjádřený sémanticky vyprázdněnými výrazy - *generelle Berücksichtigung* (*obecný zřetel* apod.), který spíše vyjadřuje stanovisko, v tomto ekvivalentu chybí sémantický rys +strategie, respektive +aktivita. V následující kolokaci *durchgängige Berücksichtigung* je snaha vyjádřit sémantický komponent aktivity adjektivem *durchgängige* (*průběžný*), který ovšem má i sémantický rys stálosti. Neochota němčiny převzít anglické metaforické vyjádření vyplývá z toho, že v němčině se tento význam (*der Hauptstrom*) používá jako termín ve vybraných technických oblastech. Metaforičnost *mainstreaming* nutí němčinu ke komplikovaným ekvivalentům, který vyjadřuje frázemi jako *Einbeziehung einer Fragestellung als Querschnittsthema* (*kladení si průřezových otázek*) s cílem maximální lexikální a morfologické explicitnosti sémantických rysů, dokonce zde můžeme hovořit o ekvivalenci definicí. Podobný translátologický postup je uplatněn i v posledním z ekvivalentů *Integration in alle relevanten Politikbereiche*. Kolokaci *mainstream economy* IATE překládá ekvivalentem *amtlich erfasste Wirtschaft* (*úředně uznaná ekonomie*), přičemž pravděpodobně IATE považuje *formal economy* a *mainstream economy* za blízká synonyma. Přímá výpůjčka je pouze v religiózním kontextu *mainstream Islam*, kterou německý ekvivalent *Mainstream-Islam* lexikálně upravuje velkým písmenem a pomlčkou. V kolokaci *mainstream area* němčina řeší podobně jako u *generelle Berücksichtigung* ekvivalentem *Haupteinsatzberiech* (*oblast hlavní činnosti*), kde vzhledem k nemožnosti využít v ekvivalentu původní metafory používá němčina složené slovo se třemi komponenty, ve kterých ovšem chybí sémantický rys +system. V oblasti humanitních věd překládá němčina *mainstream issue* synonymy *wichtiges* a *zentrales Thema*, je zjevné, že v obou dvou případech a zejména pak u adjektiva *wichtig* většina ústředních sémantických rysů anglického *mainstream* zcela mizí. Přestože IATE tyto termíny registruje, označuje je za minimálně důvěryhodné, čímž je pravděpodobně míněna relevantnost. V ekvivalentu *das politische und*

⁷⁷ Stejný ekvivalent se používá pro sloveso *to mainstream*, srov. *die Gleichstellungsfrage in allen Politikbereichen durchgängig berücksichtigen*. IATE, Interactive Terminology for Europe. accessed July 18, 2014, <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=898158&langId=de>.

wirtschaftliche Gefüge Europas překladatel na původní význam *mainstream* zcela rezignoval.

Z hlediska překladatelského postupu v prvním ekvivalentu němčina používá kolokaci *generelle Berücksichtigung* z obecné slovní zásoby bez dalšího denotátu, čímž dochází ze sémantického hlediska ke generalizaci a mizí metaforický význam. Němčina používá internacionalizované adjektivum a nepostihuje kulturní implikaci originálu. Z hlediska morfologické struktury je složené substantivum nahrazené kolokací. Zdá se, že jde o institucionálně standardizovaný termín vzhledem k jeho zastoupení u jiných slovních druhů (srov. sloveso *berücksichtigen*). Kolokace *durchgängige Berücksichtigung* obsahuje v adjektivním modifikátoru snahu postihnout sémantický komponent + systém, chybí zde sémantický rys +priority. Němčina zde na rozdíl od *generelle Berücksichtigung* používá výraz z obecné slovní zásoby, adjektivum *durchgängig* nemá nový denotát a je snaha razit novou kolokaci, pravděpodobně jde o tendenci po kolokacích složených z domácí slovní zásoby místo vytváření „hybridů“ typu *generelle Berücksichtigung*. V ekvivalentu *Integration in alle relevanten Politikbereiche* je vidět snaha internacionalismy řadit. Z hlediska sémantického v kolokaci *durchgängige Berücksichtigung* dochází k neutralizaci konotativního významu originálu. Nedomníváme se, že by figurativní neologismus *der Hauptstrom* byl výrazně vázaný na kulturu, ale spíše, jak už jsme uvedli, je vázaný na specifické lexikální pole. Podle IATE je užívání této kolokace do jisté míry konzistentní. Dva zbývající ekvivalenty *Integration in alle relevanten Politikbereiche* a *Einbeziehung einer Fragestellung als Querschnittsthema* podávají takzvanou definici výčtem, čili aplikují extenzivní definici termínu, přičemž snižují expresivitu a neutralizují konotativní význam. Jediná výpůjčka v kolokaci *Mainstream-Islam* doložená v IATE se dá chápat pouze jako značkové pojmenování, jako svého druhu „trademark“, čili lexikální jednotka s velmi úzkým významem. Přestože analýzy německých ekvivalentů v IATE jsou relativně nejobsáhlejší, zcela jistě ve srovnání s češtinou IATE neregistruje kromě kompozita *Mainstream-Islam* další přímé výpůjčky. Ale v dokumentu „Gender

mainstreaming in EU external relations.”⁷⁸ je jako německý ekvivalent také soustavně používána výpůjčka *Gender-Mainstreaming*. Je zde zajímavá výjimka, kdy překladatel v identickém dokumentu upouští od systematického uplatňování ekvivalentu výpůjčky a *gender mainstreaming* překládá jej jako *durchgängige Berücksichtigung der Gleichstellung von Männern und Frauen*⁷⁹. Tento ekvivalent jsme analyzovali výše, je ale zajímavý i definicí extenzí při překladu termínu *gender*. Pravděpodobně jde znova o způsob překladu značkového pojmenování, které je uplatněno u termínu *Mainstream-Islam*. V dokumentu „Disabled people’s rights to participate in mainstream programmes.”⁸⁰ se objevuje další německý ekvivalent „Recht von Behinderten zur Teilnahme an den bedeutendsten Programmen.” Němčina zde jako ekvivalent používá kolokaci z obecné slovní zásoby bez ohledu na denotát a zcela rezignuje na sémantická kritéria, čímž zcela mizí specifické sémantické rysy originálu. V takovém případě námi navržená komplexní sémantická a translátologická analýza pozbývá smyslu.

Actor

Anglický neologismus *actor* je ve výchozím jazyce klasifikován jako výraz z obecné slovní zásoby s novým denotátem. Nejistotu ohledně tohoto výrazu prokazuje i IATE, které překládá *non-state actor* nebo *non-governmental actor* jako *nestátní subjekt*, podobně i v kontextu ekonomického života jej překládá jako *hospodářský subjekt*, ale v rámci personalistiky je používán ekvivalent *účastník*, *financial actor* má ekvivalent *účastník finančních operací*.

⁷⁸ “Gender mainstreaming in EU external relations,” EUR-Lex, Access to European Union Law, accessed June 20, 2014, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS-EN-DE/TXT/?qid=1403165141832&uri=CELEX:52009IP0372&from=CS>.

⁷⁹ Srov. “having regard to the Conclusions of the General Affairs Council of 13 November 2006 on promoting gender equality and gender mainstreaming in crisis management - unter Hinweis auf die Schlussfolgerungen des Rates Allgemeine Angelegenheiten vom 13. November 2006 zur Förderung und durchgängigen Berücksichtigung der Gleichstellung von Männern und Frauen im Bereich des Krisenmanagements,” *ibid*.

⁸⁰ “Disabled people's rights to participate in mainstream programmes.” EUR-Lex, “Access to European Union Law,” accessed June 20, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-DE/TXT/?uri=CELEX:91996E002300&from=CS>.

Z hlediska překladatelského postupu je v obou dvou případech použit výraz obecné slovní zásoby, který ovšem na rozdíl od zdrojového jazyka nerozšiřuje význam. Tím, že český ekvivalent je součástí zavedené kolokace, například *hospodářský subjekt*, pojmu *subjekt* nebo *účastník* chybí sémantický rys aktivního podílu na specifikované činnosti, srov. „A thing which or person who performs or takes part in an action; a doer, an agent“⁸¹. Zejména ekvivalent *subjekt* implikuje pasivní účast na ději, ekvivalent *účastník* na druhé straně má navíc sémantický rys *spolu-*. Tápání v českých ekvivalentech je asi dáno možností angličtiny odvodit agentní substantivum *actor* od slovesa *to act, to take action*, které se, tak jak je to v angličtině běžné, specifikuje kontextem. Specifický význam českých slovesných ekvivalentů jako například *jednat* nebo *hrát* nabízí derivace *jednatel* nebo *herec*, případně *hráč*. IATE ekvivalent *hráč* neuvádí, pravděpodobně vzhledem k registru, ve kterém české *hráč* má negativní konotaci. Nicméně v oficiálních dokumentech EU je ekvivalent *hráč* běžný. V dokumentu věstníku EU⁸² má kolokace *global actor* ekvivalent *globální hráč*, i když to nesouvisí s termínem *actor*, stojí za zmínku, že ve stejném dokumentu je používáno synonymum *player* v kolokaci *an effective global player*, čili konotace sportu nebo hudby, které jsou v češtině výrazné, angličtina vzhledem k vágnosti primárního slovesa nemá a teprve kontextem specifikuje, kde agens tuto aktivitu provádí, čili aktivita je v angličtině dána kontextem a v češtině je úzce spjata se slovesným významem, což je koneckonců typologickým rysem obou jazyků.⁸³ Dokumenty EUR-Lexu ukazují, že čeština v případě ekvivalentu *hráč* preferuje nesprávný kalk *hráč* místo anglického *herec*, protože vychází z anglického slovesa *to act – hrát*, nikoli ze slovesa *jednat, činit*, protože jak jsme uvedli výše, derivace *jednatel* a *činitel* už jsou v češtině obsazené. *Hráč* je v češtině *sportovec* nebo *hudebník*, což není v sémantické struktuře anglického *actor*. Čili to, co zdánlivě vypadá jako kalk, je ve skutečnosti výrazem slovní zásoby nižšího registru s novým denotátem. Ze sémantického hlediska se zvyšuje míra expresivity originálu a výhodou je převzetí

⁸¹ “Actor,” Oxford English Dictionary, accessed June 19, 2014, <http://www.oed.com/view/Entry/1963?redirectedFrom=actor#eid>.

⁸² “EU jako globální hráč: její role v mnohostranných organizacích,” EUR-Lex, “Access to European Union Law,” accessed June 19, 2014, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS-EN/TXT/?qid=1402660511203&uri=CELEX:52011IP0229&from=CS>.

⁸³ Josef Vachek tento jev popisuje jako “semantic centre of gravity,” cf. “Some Thoughts on the So-called Complex Condensation in Modern English,” accessed June 19, 2014, http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100224/A_Linguistica_03-1955-1_8.pdf.

potenciálního metaforického systému. Ve zmíněném dokumentu se aktivita substantiva *actor* popisuje jako *to play* s českým ekvivalentem buď vynechaným, nebo *hrát*. Z hlediska kulturního omezení je figurativní neologismus vázaný na volněčasovou kulturu s tendencí meliorizovat původní význam. Předpokládáme, že u tohoto termínu dochází k postupné institucionální standardizaci i vzhledem k vysoké frekvenci užívání v kontextu mezinárodní politiky.

Ve farmaceutickém průmyslu má němčina ekvivalent *Aktor*, což je sice výpůjčka s grafickou lokalizací, ale nemusí být nutně vázaná na anglický originál. V informatice⁸⁴ uvádí jako ekvivalent *Actor*, což je v němčině neologismus, výpůjčka bez grafické lokalizace. Je možné, že v tomto případě jde o omezení na značkové pojmenování, kdy v rámci programu *Actor* jsou zahrnuti *actors*, v němčině *Akteure*⁸⁵. V kontextu politické spolupráce němčina vybírá výraz obecné slovní zásoby *Akteur* s novým denotátem, čili jde o neologismus tvořený stejným způsobem jako anglické *actor*, srov. *non-governmental actor*, *nichtstaatlicher Akteur*⁸⁶, přestože spolehlivost termínu *Akteur* je relativně nízká, používá se v kontextu personalistiky a rozpočtu, *Finanzakteur*. Vzhledem k dosavadním kontextům sportu, zábavy, případně lingvistiky se pod politicko-kulturním vlivem rozšiřuje význam *Akteur* o další sémantické rysy a zvyšuje se míra jeho expresivity, případně mimo kompozita by se dalo *Akteur* definovat jako příklad postupné výpůjčky z francouzštiny, i když pravděpodobně jde o rozšíření anglického denotátu *actor*, který je následně překládán do němčiny jako *Akteur* vzhledem ke stávajícím výpůjčkám. Mimo těchto kontextů má němčina ekvivalenty *Handlungsträger*, ale zdá se, že němčina považuje za blízká

⁸⁴ IATE tento termín v angličtině definuje jako “actors are small computational entities which cooperate by exchanging asynchronous messages; example: in an object-oriented air battle simulation system, called SWIRL, the objects or actors are penetrators, ground radars, missile installations, etc.” IATE, “Interactive Terminology for Europe,” accessed July 20, 2014, <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=1757554&langId=en>.

⁸⁵ IATE tento termín v němčině definuje jako “Realisierung prozeduraler Wissensrepräsentation in dem Actor-Modell HEWITTS, wobei alle Elemente der Wissensbasis als Akteure aufgefasst werden und diese ihre Rolle nach einem Script spielen und die Akteure miteinander kommunizieren, indem sie Meldungen, die ihrerseits wieder Akteure sind, schicken und empfangen,” IATE, “Interactive Terminology for Europe,” accessed July 20, 2014, <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=1757554&langId=de>.

⁸⁶ IATE definuje *non-governmental actor* jako “profit or non-profit-making organisation created voluntarily by citizens, and independent of the state, that seeks to promote an issue or an interest, either general or specific.” IATE, “Interactive Terminology for Europe,” accessed July 20, 2014, <http://iate.europa.eu/FindTermsByLilId.do?lilId=920502&langId=en>.

synonyma *actor*, *economic entity* nebo *operator* se složenými ekvivalenty *Unternehmer*, *Wirtschaftende*, *die Wirtschaft*, *Marktteilnehmer*, *Wirtschaftskreise*, *Wirtschaftsträger*, *Wirtschaftssubjekte*, *Wirtschaftsbeteiligte*, *Wirtschaftsteilnehmer*, *Wirtschaftsunternehmen*, *Handlungsträger der Wirtschaft*. V politicko-ekonomickém kontextu je shodný pouze ekvivalent *Handlungsträger*, který se vyskytuje v kontextech *Handlungsträger der Wirtschaft*, *Handlungsträger der Zusammenarbeit*. Vzhledem k transitivnosti německého slovesa *tragen*, je ekvivalent *Handlungsträger* vždy kontextově zapojený a sémanticky je jeho význam užší, než význam anglického *actor*, konotativní význam je vůči originálu neutralizovaný a zřejmě zavedené kolokace vylučují spojení s *Akteur*. Tento termín je institucionálně standardizovaný, a proto nereflexuje sémantické rysy anglického *actor*, které lze použít i samostatně. I v dalších výše uvedených německých ekvivalentech jsou vybrány termíny obecné slovní zásoby bez nového denotátu, a proto je nelze naší analýzou hodnotit.

Implementation

Frekvenční neverbální sb *implementation* má v IATE sedm českých ekvivalentů, k nimž přistupuje gramaticky lokalizovaná výpůjčka *implementace*, kterou IATE neuvádí, přestože má 294 doložených výskytů v databázi EUR-Lex. Jeden z českých ekvivalentů *plnění* je soustavně používán pouze v kolokacích s *budget*, *budget implementation x plnění rozpočtu*, *indirect implementation x nepřímé plnění*, *budget implementation powere x pravomoc k plnění rozpočtu*.

OED definuje *implementation* jako *the action of implementing, fulfilment*, vb *to implement* jako *to complete, carry into effect (contract, agreement etc.)*, *to fulfil (an agreement or promise)*. V angličtině nejde o neologismus (doloženo již 1926), vb *to implement* i derivované sb jsou příliš vágní, aby byly termíny. Shodné sémantické rysy jsou + uskutečnění/dokončení záměrného děje. Ekvivalent *plnění rozpočtu* není v češtině neologismus, jde o zavedenou kolokaci.

Podle IATE je relativně nejčastější ekvivalent *provedení, provádění*, srov. *extended decentralised implementation system x rozšířený systém decentralizovaného provádění*. Dvb sb *implementation* se bez ohledu na tranzitivnost vb *implement* používá v angličtině i bez doplnění. Srov. *with the implementation, application and development x k provádění, uplatňování a rozvoji*, sb sufix *-ion* odvozuje sb implikující proces, který „má být naplněn/uskutečněn“. Tento základní sémantický rys u ekvivalentu *rozšířený systém decentralizovaného provádění* chybí, české tranzitivní sloveso *provádět* musí být vzhledem ke své nespécifčnosti doplněno objektem. Ekvivalent *provádění* bez objektu je neologismus, který má mít význam „naplnění/uskutečnění procesu“. V jeho morfologické struktuře ale není tento sémantický rys explicitně obsažen, proto *provádění* zde označujeme jako neologismus s novým denotátem. Z hlediska sémantického se jeho význam úží, jde o synonymum internacionalismu *realizace*, které má ovšem negativní historické konotace (IATE jej uvádí jako nefrekventní ekvivalent *joint implementation x společná realizace* v r. 2006). Z morfologického hlediska je *provádění* nominalizací, která je institucionálně standardizována. Nominalizace sufixem *-ní* (který má asi nejbližší angl. ekvivalent *-ing*) postrádá sémantické rysy derivace sufixem *-ion*.

Frekventní, gramaticky lokalizovaná výpůjčka *implementace* je politicko-kulturně motivovaný neologismus. V sb kolokacích jako *implementation rules x prováděcí předpisy* je angl. sb nahrazeno českým adj. *prováděcí*, nejde o neologismus, uplatněná česká kolokace ale nepostihuje sémantický rys + *naplnění*. Ten chybí i u dalších ekvivalentů navrhovaných v IATE, tj. *uplatňování* a *používání*.

První čtyři informace o heslu v IATE uvádějí ekvivalenty *Durchführung, Ausführung*, kromě toho jako další ekvivalenty uvádí *Umsetzung, Implementierung*, kolokaci *Bestandaufnahme der Anwendung* (*uplatnění aplikace*) a čistou výpůjčku *Implementation* a kromě toho v kontextu rozpočtu *Haushaltsvollzug*⁸⁷. Ve dvou případech, kdy je německý ekvivalent výpůjčka

⁸⁷ “Implementation,” IATE, “Interactive Terminology for Europe,” accessed July 20, 2014, <http://iate.europa.eu/SearchByQuery.do>.

Implementation, jde o odborné termíny z oblasti informatiky⁸⁸, která kromě přímé výpůjčky používá i gramaticky lokalizovaný neologismus *Implementierung*, případně *System Implementierung*, jde o referenční neologismus vázaný na doménu bez lokalizace a institucionálně standardizovaný. Neologismus *Implementation* je tedy termín, který pravděpodobně nelze použít jako synonymum v jiných kontextech, například k frekventnímu *Durchführung*. Toto deverbální substantivum je vzhledem k vágnosti slovesného základu široce používané, jeden z jeho denotátů je *realizace*, jako ekvivalent anglického *implementation*, to je definováno sémantickými rysy *uskutečnění* či *dokončení záměrného děje*, což je pravděpodobně naznačeno komponentem *Durch-*. Chybí zde sémantický komponent „to fulfill an areement or promise“. *Umsetzung* je pravděpodobně navržen jako ekvivalent vzhledem ke stávající kolokaci „seinen Plan in Wirklichkeit umsetzen“⁸⁹.

Agenda

Český termín *agenda* (1) je definován SSJČ (ÚJČ) jako „souhrn úředních nebo spolkových prací a jednání“, srov. kolokaci *předat někomu agendu*. Anglický význam OED, *pořad jednání*, se jako neologismus rozšířil o význam, který OED označuje jako původní amerikanismus, cf. “A campaign, programme, or plan of action arising from a set of underlying principles or motives. Hence: the underlying intentions or motives of a particular person or group.”⁹⁰ Z hlediska překladu jde o postupnou výpůjčku (successive borrowing). Český ekvivalent

⁸⁸ “a phase of the development process wherein the detailed specification of a target of evaluation is translated into actual hardware and software,” IATE, “Interactive Terminology for Europe,” accessed July 20, 2014, <http://iate.europa.eu/SearchByQuery.do?method=searchDetail&liId=1484835&langId=&query=implementation&sourceLanguage=en&domain=0&matching=&start=0&next=1&targetLanguages=de>.

⁸⁹ Jan Volný, *Německo český slovník* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966).

⁹⁰ “Agenda,” Oxford English Dictionary, accessed June 21, 2014, <http://www.oed.com/view/Entry/3853?redirectedFrom=agenda#eid>.

agenda (2) je výpůjčka, která má jiný denotát než *agenda* (1). Dalším ekvivalentem angl. neologismu *agenda* je výraz z obecné slovní zásoby s novým denotátem *program* (2), který asi nemůžeme interpretovat jako příklad postupné výpůjčky.

Nový denotát obou ekvivalentů je zjevný z kolokací *rozvojový program*, *rasisticky zaměřený program* a zejména *agenda důstojné práce/program pro důstojnou práci*, *agenda inteligentní regulace (smart regulation agenda)* a je odlišný od významu *agenda* (1), který je vázán na instituci (úřad nebo spolek).

Ze sémantického hlediska jde v obou případech o rozšíření termínu *agenda* (2) a *program* (2), u *agenda* (2) se v porovnání s *agenda* (1) neutralizuje konotativní význam archaičnosti. Zejména termín *agenda* (2) má politicko-kulturní motivaci, protože je ve většině kontextů zaměnitelný za ekvivalent *program* (2). Angl. neologismus *agenda* je expresivnější než angl. *program*, protože má sémantické rysy + aktuálnost, + časový harmonogram, + dynamičnost. Vyhovuje také politicko-kulturnímu tlaku institucí EU o sjednocení terminologie, což vylučuje jako ekvivalent původní české *agenda* (1), které má konotace archaického úřednického žargonu. *Agenda* (2) i *program* (2) jsou již foneticky a graficky lokalizovány. Vzhledem k tomu, že jde o synonyma, která jsou ve stejných kontextech dokumentů EU zaměnitelná, nejsou institucionálně standardizována.

Jako první je v IATE uvedený německý ekvivalent *Tagesordnung* (program jednání), což není neologismus, ale ekvivalent anglického významu „subjects to be discussed at a meeting“. Německou výpůjčku, neologismus *Agenda* IATE uvádí v doméně informatiky ve významu „a prioritised list of pending activities, usually the applications of various pieces of knowledge“. Mimo odborný text, ale znovu v kontextu informatiky, je tato výpůjčka ekvivalentem *European Digital Agenda*, srov. *Digitale Agenda für Europa*.⁹¹

V případech názvů projektů, kterým bylo přiděleno akronymum, např. *ARTIST*, *Agenda for Research on Tourism by Integration of Statistics and Strategies for Transport*, má němčina tendenci uplatnit spíše neologismus, srov. *Agenda für*

⁹¹ “IATE, Interactive Terminology for Europe,” accessed June 18, 2014, <http://iate.europa.eu/SearchByQuery.do>.

Tourismusforschung unter Berücksichtigung von Statistiken und Verkehrsstrategien, tento postup němčina většinou používá, pokud jde o zavedené názvy nebo značková pojmenování, *Territoriale Agenda der Europäischen Union* (*Territorial Agenda of the European Union*), *Doha-Entwicklungsagenda*, *Strategische Innovationsagenda*, *Agenda 21*, výjimky jsou nefrekventní, např. *Aktionsplan von Accra* jako ekvivalent *Accra*, *Agenda for Action* se zkratkou *AAA*.

Neologismus *agenda* ale není institucionálně standardizovaný, jak je zřejmé z ekvivalentů *United Nations' new agenda for the development of Africa* s ekvivalentem z obecné slovní zásoby *aktuelle Tagesordnung der Vereinten Nationen für die Entwicklung Afrikas* a *United Nations New Agenda for the Development of Africa in the 1990s* s neologismem *Neue Agenda der Vereinten Nationen für die Entwicklung Afrikas in den neunziger Jahren*. Podobně i u *Strategic Research Agenda* s ekvivalenty *strategischer Forschungsplan* a *strategische Forschungsagenda*. Německá synonyma neologismu *agenda* uvedená v IATE jsou např. *Aktionsplan*, které má ovšem angl. kolokaci *action plan*, definovanou OED jako „a proposed strategy or course of implementation“, která nemá sémantický rys + plan of action arising from a set of underlying principles or motives, a můžeme jej popsat jako (neadekvátní) postupnou výpůjčku, která má v základu hyperonymum a není institucionálně standardizovaná. Němčina neologismus *agenda* akceptuje v doméně společné aktivity EU, ale přesně jej odděluje od ekvivalentu *Tagesordnung*.

5. Závěr

Tématem naší diplomové práce byla komparativní analýza překladu administrativních a právních textů. Jejím dílčím výsledkem je srovnávací tabulka umožňující konsistentní klasifikaci německých a českých ekvivalentů anglických právních a administrativních neologismů (na základě dokumentů z archivu EUR-Lex), která popisuje a analyzuje překladatelské strategie a jejich použití v daném funkčním stylu právních a administrativních textů.

V našich bakalářských pracích jsme aplikovali postupy vyplývající zejména z české překladatelské tradice (Z. Jettmarová, D. Knittlová, J. Levý, V. Mathesius, F. Daneš, J. Firbas, I. Poldauf, L. Dušková), tento přístup je implicitně obsažen i v této diplomové práci a je rozšířen o poznatky významných představitelů teorie a metodiky překladu v Rakousku a dalších zemích s ustáleným právním a administrativním jazykem a normou. Do kritického přehledu vybraných prací související s tématem jsou také zařazeny německy psané diplomové práce, které jsou pro nás zajímavé tím, že detailně rozebírají některé z aspektů, které jsou ve středu našeho zájmu. Podrobně je analyzována korpusová analýza terminologických variant T. Wissik, právní neologismy V. Remplbauer, ekvivalenty z hlediska terminologie (G. Budin, M. T. Cabré, E. Wüster), komparativní studie neologismů (R. Koprdoová, D. Halová), anglické neologismy v publikacích EU (R. Temmermann, J. S. Gardner, M. Kajzer) a

teoretické základy překladu a překládání a kvality překladu (D. Knittlová a kol.) Již v naší bakalářské práci jsme využili databázi právnických textů Evropské unie, EUR-Lex. V diplomové práci jsme vytvořili na základě kritického rozboru výše uvedené odborné literatury srovnávací tabulku umožňující analýzu dokumentů v němčině, češtině a angličtině.

Klasifikace neologismů v tabulce má multidimenzionální charakter. Při této analýze se jednak přidávají kulturní a politické omezení, jednak se rozšiřují sémantická a lexikálně-morfologická kritéria popisující adaptaci v rámci systému. Z typologického hlediska je užitečné zkoumat, zda jazyk obecně dává přednost kalku nebo přímé výpůjčce. Popis ekvivalentů anglických neologismů je komplexní problém. Například řazení ekvivalentu, který je výrazem z obecné slovní zásoby s novým denotátem, může být ovlivněno metaforickým systémem popisujícím danou doménu.

Analyzovaná sémantická kritéria nejsou zcela jednotná. Jednu skupinu tvoří ekvivalenty originálu, které jsou jeho hyponyma, hyperonyma a kohyponyma, s nimi souvisí i zahrnutí heslového slova do podřazeného termínu. Do další skupiny řadíme 1) metaforu, 2) figurativní význam, 3) neutralizaci figurativního významu v příkladu (např. anglické *tree*, německé *Struktur*) a 4) aluzi.

Diachronní aspekt jako sémantické kritérium odkazuje k následným změnám denotace výpůjčky a postupnému vypůjčování téhož originálu. Kritérium kulturního a politického omezení je dnes převládajícím tématem. Analyzujeme také, zda ekvivalent má obecnou tendenci k internacionalizaci nebo splňuje obecnou podmínku, která doporučuje, aby tato slova byla etymologicky příbuzná s originálem.

Morfologická struktura je tradiční nástroj analýzy termínů, nicméně může být užitečná v tom, že může poukázat na trendy, např. v derivaci anglických substantiv (současné tendence Evropské komise nahrazovat *interpreting* výrazem *interpretation*), a na to, zda ovlivňují překladový ekvivalent. Míra adaptace včetně výskytu synonym je významným kritériem zkoumání přeložených neologismů.

Cílem této diplomové práce nemohla být kvantitativní analýza neologismů, relativně obsáhlý teoretický rozbor literatury nám ale umožnil detailní zpracování tabulky, která se snaží postihnout všechny parametry související s ražbou ekvivalentů anglických neologismů v databázi EUR-Lex. Rozsah práce nám dovolil, abychom funkčnost této tabulky ověřili jen na několika málo neologismech, které nicméně zastupují slovesa, substantiva i deverbální substantiva. Již tento malý vzorek ale přináší některé závěry, jež bude zajímavé ověřit na dalším, rozsáhlejším lexikálním materiálu anglických neologismů a jejich ekvivalentů v češtině a němčině.

Možnosti uplatnění zvolené metodologie jsme ověřovali u neologismů *mainstream(ing)*, *actor*, *implementation* a *agenda*.

Pokud hodnotíme překladatelský postup, anglické *mainstreaming* je deverbální substantivum vyjadřující aktivitu, zatímco v českém ekvivalentu *rovnost* je sémantický rys +aktivita +proces odstraněn a nahrazen výrazem z obecné slovní zásoby. Tím čeština odstraňuje význam *the prevailing trend* a ve svém důsledku český ekvivalent tento neologismus nepřekládá. Z hlediska sémantických kritérií se výrazem *rovnost* neutralizuje konotativní význam originálu. IATE dokonce uvádí jako český ekvivalent *rovnost žen a mužů* pro originál *gender equality*, případně *equality between men and women*, což je další podpůrný důkaz toho, že neexistuje český ekvivalent pro *mainstream*. V jiných kontextech je *mainstream economy* překládána jako *oficiální ekonomika* a *mainstreaming* jako *začleňování* nebo *integrace*. Pokud se překlad snaží o termín, používá internacionalismus *integrace*. Z hlediska slovtvorného se ignoruje verbální význam a z hlediska adaptace a konformity se systémem čeština jeví neochotu k jakékoliv adaptaci tohoto termínu. Předpokládáme, že důvodem je metaforičnost originálu, čímž se českému ekvivalentu postavily do cesty dvě překážky, jednak metafora, ale zejména neschopnost češtiny vytvořit sloveso ze substantiva *rovnost*, případně *rovnoprávnost*.

Z hlediska překladatelského postupu němčina pro tento termín používá kolokaci *generelle Berücksichtigung* z obecné slovní zásoby bez dalšího denotátu, čímž dochází ze sémantického hlediska ke generalizaci a mizí metaforický

význam. Němčina používá internacionalizované adjektivum a nepostihuje kulturní implikaci originálu. Zdá se, že jde o institucionálně standardizovaný termín vzhledem k jeho zastoupení u jiných slovních druhů (srov. sloveso *berücksichtigen*). Kolokace *durchgängige Berücksichtigung* obsahuje v adjektivním modifikátoru snahu postihnout sémantický komponent +system, chybí zde sémantický rys +priority. Němčina zde na rozdíl od *generelle Berücksichtigung* používá výraz z obecné slovní zásoby, adjektivum *durchgängig* nemá nový denotát a je snaha razit novou kolokaci, pravděpodobně jde o tendenci po kolokacích složených z domácí slovní zásoby místo vytváření „hybridů“ typu *generelle Berücksichtigung*. V ekvivalentu *Integration in alle relevanten Politikbereiche* je vidět snaha internacionalismy řadit. Z hlediska sémantického v kolokaci *durchgängige Berücksichtigung* dochází k neutralizaci konotativního významu originálu. Dva zbývající ekvivalenty *Integration in alle relevanten Politikbereiche* a *Einbeziehung einer Fragestellung als Querschnittsthema* aplikují extenzivní definici termínu, přičemž snižují expresivitu a neutralizují konotativní význam. Jediná výpůjčka v kolokaci *Mainstream-Islam* doložená v IATE se dá chápat pouze jako značkové pojmenování. V dokumentu „Gender mainstreaming in EU external relations“ je jako německý ekvivalent také soustavně používána výpůjčka *Gender-Mainstreaming*. Je zde zajímavá výjimka, kdy překladatel v identickém dokumentu upouští od systematického uplatňování ekvivalentu výpůjčky a *gender mainstreaming* překládá jako *durchgängige Berücksichtigung der Gleichstellung von Männern und Frauen*.

Anglický neologismus *actor* je ve výchozím jazyce klasifikován jako výraz z obecné slovní zásoby s novým denotátem, v rámci personalistiky je používán český ekvivalent *účastník*. Z hlediska překladatelského postupu v případech *hospodářský subjekt* a *účastník finančních operací* chybí sémantický rys aktivního podílu na specifikované činnosti. Specifický význam českých slovesných ekvivalentů jako například *jednat* nebo *hrát* nabízí derivace *jednatel* nebo *herec*, případně *hráč*. IATE ekvivalent *hráč* neuvádí, pravděpodobně vzhledem k registru, ve kterém české *hráč* má negativní konotaci. Nicméně v oficiálních dokumentech EU je ekvivalent *hráč* běžný. Angličtina vzhledem k vágnosti primárního slovesa negativní konotaci nemá a teprve kontextem

specifikuje, kde agens tuto aktivitu provádí, čili aktivita je v angličtině dána kontextem a v češtině je úzce spjata se slovesným významem, což je koneckonců typologickým rysem obou jazyků. Ze sémantického hlediska se zvyšuje míra expresivity originálu a výhodou je převzetí potenciálního metaforického systému. V kontextu politické spolupráce němčina vybírá výraz obecné slovní zásoby *Akteur* s novým denotátem, čili jde o neologismus tvořený stejným způsobem jako anglické *actor*, srov. *non-governmental actor*, *nichtstaatlicher Akteur*, přestože spolehlivost termínu *Akteur* je relativně nízká, používá se v kontextu personalistiky a rozpočtu, *Finanzakteur*. V politicko-ekonomickém kontextu je shodný pouze ekvivalent *Handlungsträger*, který se vyskytuje v *Handlungsträger der Wirtschaft*, *Handlungsträger der Zusammenarbeit*. Vzhledem k transitivity německého slovesa *tragen*, je ekvivalent *Handlungsträger* vždy kontextově zapojený a sémanticky je jeho význam užší, než význam anglického *actor*, konotativní význam je vůči originálu neutralizovaný a zřejmě zavedené kolokace vylučují spojení s *Akteur*. Tento termín je institucionálně standardizovaný. I v dalších výše uvedených německých ekvivalentech jsou vybrány termíny obecné slovní zásoby bez nového denotátu.

Frekventované neverbální sb *implementation* má v IATE sedm českých ekvivalentů, k nimž přistupuje gramaticky lokalizovaná výpůjčka *implementace*, kterou ale IATE neuvádí. Jeden z českých ekvivalentů *plnění* je soustavně používán pouze v kolokacích s *budget*. Ekvivalent *plnění rozpočtu* není v češtině neologismus, jde o zavedenou kolokaci. Podle IATE je relativně nejčastější relativně ekvivalent *provedení, provádění*. Anglický sb sufix *-ion* odvozuje sb implikující proces, který „má být naplněn/uskutečněn“. Tento základní sémantický rys u ekvivalentu *provádění* chybí, české tranzitivní sloveso *provádět* musí být vzhledem ke své nespecifičnosti doplněno objektem. Ekvivalent *provádění* bez objektu je neologismus, který má mít význam „naplnění/uskutečnění procesu“. Z hlediska sémantického se jeho význam úží, jde o synonymum internacionalismu *realizace*. Nominalizace sufixem *-ní* (který má asi nejbližší angl. ekvivalent *-ing*) postrádá sémantické rysy derivace sufixem *-ion*.

Frekventní, gramaticky lokalizovaná výpůjčka *implementace*, je politicko-kulturně motivovaný neologismus.

První čtyři informace o heslu *implementation* v IATE uvádějí ekvivalenty *Durchführung*, *Ausführung*, kromě toho jako další ekvivalenty uvádí *Umsetzung*, *Implementierung*, kolokaci *Bestandaufnahme der Anwendung* (uplatnění aplikace) a čistou *Implementation*. V případech, kdy je německý ekvivalent výpůjčka *Implementation*, jde o odborné termíny z oblasti informatiky, která kromě přímé výpůjčky používá i gramaticky lokalizovaný referenční neologismus vázaný na doménu. Frekventní *Durchführung* je vzhledem k vágnosti slovesného základu široce používané jako ekvivalent anglického *implementation* a je definován sémantickými rysy *uskutečnění či dokončení záměrného děje*, což je pravděpodobně naznačeno komponentem *Durch-*. Chybí zde sémantický komponent „to fulfill an agreement or promise“. *Umsetzung* je pravděpodobně navržen jako ekvivalent vzhledem ke stávající kolokaci „seinen Plan in Wirklichkeit umsetzen“.

Český termín *agenda* je definován jako souhrn úředních nebo spolkových prací a jednání. Anglické *agenda* se jako neologismus rozšířil o význam, který OED označuje jako původní amerikanismus. Z hlediska překladu jde o postupnou výpůjčku. Český ekvivalent *agenda* (2) je výpůjčka, která má jiný denotát než *agenda* (1). Dalším ekvivalentem angl. neologismu *agenda* je výraz z obecné slovní zásoby s novým denotátem *program*(2), který asi nemůžeme interpretovat jako příklad postupné výpůjčky.

Ze sémantického hlediska jde v obou případech o rozšíření termínu *agenda* (2) a *program* (2), u *agenda* (2) se v porovnání s *agenda* (1) neutralizuje konotativní význam archaičnosti. Zejména termín *agenda* (2) má politicko-kulturní motivaci, protože je většinou kontextů zaměnitelný za ekvivalent *program* (2). Angl. neologismus *agenda* je expresivnější než angl. *program*, protože má sémantické rysy + aktuálnost, + časový harmonogram, + dynamičnost. Vyhovuje také politicko-kulturnímu tlaku institucí EU o sjednocení terminologie. Vzhledem k tomu, že jde o synonyma, která jsou ve stejných kontextech v dokumentech EU zaměnitelná, nejsou institucionálně standardizována.

Jako první je v IATE uvedený německý ekvivalent *Tagesordnung* (program jednání), což není neologismus, ale ekvivalent anglického významu „subjects to be discussed at a meeting“. Německou výpůjčku, neologismus *Agenda*, IATE uvádí v doméně informatiky. Mimo odborný text, ale znovu v kontextu informatiky, je tato výpůjčka ekvivalentem *European Digital Agenda*, srov. *Digitale Agenda für Europa*. V případech „značkových“ názvů projektů, kterým bylo přiděleno akronymum, např. *ARTIST, Agenda for Research on Tourism by Integration of Statistics and Strategies for Transport*, má němčina tendenci uplatnit spíše neologismus.

Neologismus *agenda* ale není institucionálně standardizovaný, jak je zřejmé z různých synonymních německých ekvivalentů, např. *Aktionsplan*, které má ovšem angl. kolokaci *action plan*, definovanou OED jako „a proposed strategy or course of implementation“, která nemá sémantický rys + plan of action arising from a set of underlying principles or motives a můžeme jej popsat jako (neadekvátní) postupnou výpůjčku, která má v základu hyperonymum a není institucionálně standardizovaná. Němčina neologismus *Agenda* akceptuje v doméně společné aktivity EU, ale přesně jej odděluje od ekvivalentu *Tagesordnung*.

Analýza vybraných neologismů potvrdila použitelnost námi vytvořené srovnávací tabulky pro klasifikaci německých a českých ekvivalentů vybraných anglických neologismů z databáze IATE a EUR-Lex. Významnou součástí naší diplomové práce bylo podrobné zpracování současné publikované i nepublikované terminologické a translatologické literatury, která nám umožnila shromáždit objektivní podklady umožňující praktickou analýzu ekvivalentů anglických neologismů.

6. Summary

The topic of our thesis was a comparative analysis of the translation of administrative and legal texts. Its partial result is a comparative Table providing for a consistent classification of translation equivalents, specifically of the German and Czech equivalents of selected English legal and administrative neologisms (based on documents from the archives of EUR-Lex), the Table describes and analyzes the translation strategies and their usage in the functional style of legal and administrative texts.

In our previous bachelor theses the approaches resulting mainly from the Czech translation tradition (Z. Jettmarová, D. Knittlová, J. Levý, V. Mathesius, F. Daneš, J. Firbas, I. Poldauf, L. Dušková) were applied and they are implicit in this diploma thesis as well, enhanced by the research of important representatives of the theory and methodology of translation in Austria and other countries with a stable legal and administrative language and norms. In the critical review of the selected topic-related research there are German-written theses interesting for their detailed discussion of some of the aspects that are at the center of our interest. There is a detailed analysis of the corpus of terminological variants by T. Wissik, legal neologisms by V. Remplbauer, equivalents discussed in terms of terminology (G. Budin, M.T. Cabré, E. Wüster), comparative studies of neologisms (R. Koprdoová, D. Halová), English neologisms in EU publications (R.

Temmermann, J. S. Gardner, M. Kajzer) and theoretical foundations of translation and translation quality (D. Knittlová et al.). In our previous thesis the database of the legal texts of the European Union, EUR-Lex was used. In this thesis on the basis of a critical analysis of the research mentioned above a comparative Table enabling the analysis of documents in German, English and Czech has been developed.

The classification of the neologisms with the Table has a multidimensional character. In the analysis cultural and political constraints are added as well as the semantic and lexical-morphological criteria describing the adaptation within system. From a typological point of view, it is useful to consider whether languages generally prefer calques or direct loans. A description of the equivalents of English neologisms is a complex problem. For example, an equivalent which is an expression from the general vocabulary with a new denotation may be influenced by a metaphorical system describing the domain. The analyzed semantic criteria are not entirely uniform. One group consists of the equivalents of the original that are its hyponyms, hyperonyms and co-hyponyms. Another group includes 1) a metaphor, 2) figurative meaning, 3) neutralization of figurative meaning and 4) allusions.

The diachronic aspect as a semantic criterion refers to the subsequent changes in the denotation of the borrowing and the successive borrowings of the original. The criterion of cultural and political constraints is a topical theme today. There is also the consideration whether the equivalent leans forward towards internationalization or fulfills a general recommendation that it should be etymologically related to the original.

An assessment of morphological structure is a traditional tool of the analysis of translation equivalents, however, it may be useful in pointing to trends, such as in the derivation of English nouns (cf. the current trend of the European Commission to replace *interpreting* by *interpretation*) and its impact on translation equivalents. The degree of adaptation including the occurrence of synonyms is an important criterion for an examination of translated neologisms.

The aim of this thesis could not be a quantitative analysis of neologisms, however, a relatively comprehensive theoretical analysis of secondary literature has provided for the development of the Table which attempts to cover all the

parameters associated with the coinage of the equivalents of English neologisms in EUR-Lex. The scope of our work has allowed us to verify the functionality of the Table with just a few neologisms representing verbs, nouns and deverbal nouns. Even this small sample suggests some conclusions that will be interesting to explore with another, larger lexical database of English neologisms and their equivalents in Czech and German.

The possibility of applying the developed methodology has been verified with the neologisms *mainstream(ing)*, *actor*, *implementation* and *agenda*. If the translation procedure is considered, the English *mainstreaming* is a deverbal noun expressing activity while the Czech equivalent *rovnost* has the semantic features + activity + process removed and comes from the general Czech wordstock. The meaning *prevailing trend* is neutralized and ultimately the Czech equivalent does not translate the English neologism. IATE even suggests as a Czech equivalent *rovnost žen a mužů* for the original *gender equality*, or *equality between men and women*, which is further supporting evidence for a lack of the Czech equivalent of *mainstream*. In other contexts *mainstream economy* is translated as *oficiální ekonomika* and *mainstreaming* as *začleňování* or *integrace*. In terms of word-formation the verbal meaning is ignored and in terms of adaptation and conformity with the system Czech seems reluctant to adapt this term. We assume that the reason is the original metaphor, which provides the Czech equivalent with two obstacles, with a metaphor and the inability of to derive a verb from the noun *rovnost* or *rovnoprávnost*.

In terms of the translation procedure German uses the collocation *generelle Berücksichtigung* from general vocabulary without further denotation, which results from the semantic point of view in generalization and a loss of metaphorical meaning. German uses the internationalized adjective omitting cultural implications of the original. It seems it is a standardized term frequent in other parts of speech (cf. *berücksichtigen*). The collocation *durchgängige Berücksichtigung* uses the adjectival modifier in an effort to capture the semantic component + system, but there is a lack of the semantic feature + priority. German here, unlike in the case of *generelle Berücksichtigung*, uses the expression from general vocabulary, the adjective *durchgängig* has a new denotation in an effort to coin a new collocation, there seems to be a tendency for collocations composed of

domestic vocabulary instead of creating a "hybrid" of the *generelle Berücksichtigung*. In the equivalent *Integration in alle relevanten Politikbereiche* there is an effort for some sort of internationalism. Semantically the collocation *durchgängige Berücksichtigung* neutralizes the connotative meaning of the original. The remaining two equivalents *Integration in alle relevanten Politikbereiche* and *Einbeziehung einer Fragestellung als Querschnittsthema* apply an extensive definition of the term while reducing its expressiveness and neutralizing connotative meaning. The only borrowing, the collocation *Mainstream Islam*, documented in IATE, can be understood as a trade mark. In the document “*Gender mainstreaming in EU external relations*” the equivalent translation consistently used is the borrowing *Gender Mainstreaming*. There is an interesting exception where the translator in an identical document abandons the systematic application of the borrowing and translates *gender mainstreaming* as *durchgängige Berücksichtigung Gleichstellung von der Frauen und Männern*.

In the SL the English neologism *actor* is classified as an expression of the general vocabulary with a new denotation, but in the domain of human resources the Czech equivalent *účastník* is used. In terms of the translation process in the cases *hospodářský subjekt* and *účastník finančních operací* the semantic feature + active participation in specified activities is missing. The specific meaning of the Czech verbal equivalents such as *jednat* or *hrát* offers the derivations *jednatel* or *hráč*. IATE does not include *hráč*, probably due to the low registry in which the Czech *hráč* has a negative connotation. However, in the official EU documents the equivalent *hráč* is frequently found. English due to the vagueness of the primary verb does not have a negative connotation and it is the context specifying where agent performs this activity, in other words the activity is determined in English by context and closely related to the verb meaning in Czech, which is, after all, a typological feature of the languages. From a semantic point of view, the degree of expressiveness of the original is increased and there is the advantage of taking over the potential metaphorical system. In the context of political cooperation German selects an expression from general vocabulary *Akteur* with a new denotation, it is a neologism formed in the same way as the English *actor*, cf. *non-governmental actor*, *nichtstaatlicher Akteur*, although the reliability of *Akteur* is marked as relatively low it is used in the context of human resources and

budget, cf. *Finanzakteur*. In the politico-economic context there is the frequent equivalent *Handlungsträger* occurring in collocations *Handlungsträger der Wirtschaft*, *Handlungsträger der Zusammenarbeit*. Due to transitive verb *Tragen* the equivalent *Handlungsträger* is always contextually and semantically determined and its meaning is narrower than that of the English *actor*, the connotative meaning is neutralized and apparently, the established collocation exclude collocations with *Akteur*. This term is institutionally standardized.

The frequent non-verbal sb *implementation* has seven Czech equivalents in IATE as well as the grammatically localized borrowing *implementace* which is, however, not included there. One of the Czech equivalents *plnění* is consistently used only in the collocations with the *budget*. The equivalent *plnění rozpočtu* is not a Czech neologism but a well-established collocation. According IATE the most frequent equivalent is *provedení, provádění*. The English sb suffix *-ion* derives substantives implying a process that "má být naplněn/ uskutečněn." The basic semantic feature is missing in the equivalent *provádění*. The Czech transitive verb *provádět* must be due to its non-specificity complemented by object. The equivalent *provádění* without an object is a neologism with the meaning of "naplnění/ uskutečnění procesu." From the semantic point of view, the meaning is narrow, it is a synonym for the internationalism *realizace*. The nominalization by the suffix *-ní* (which is probably the closest to the English *-ing*) lacks the semantic features of the derivative suffix *-ion*. The frequent, grammatically localized borrowing *implementace* is politically and culturally motivated neologism.

The first four items on *implementation* in IATE provide the equivalents *Durchführung, Ausführung*, the other equivalents being *Umsetzung, Implementierung*, the collocation *Bestandaufnahme der Anwendung (uplatnění aplikace)* and the loan word *Implementation*. The German equivalent *Implementation* is a term from the domain of computer science, in addition to the direct borrowings there is a grammatically localized referential neologism bound to the domain. The frequent *Durchführung* is due to the vagueness of the verbal base widely used, as an equivalent of the English *implementation* it is defined by the semantic features of + execution or + completion of intentional activity, which is probably indicated by the component *Durch* -. What is missing is the semantic

component "to fulfill an agreement or promise." *Umsetzung* is probably suggested as an equivalent with respect to the existing collocation "*seinen Plan in Wirklichkeit umsetzen*".

The Czech term *agenda* is defined as a sum of office work and negotiations. The English *agenda* as a neologism includes a denotation which is originally an Americanism. In terms of translation it is a successive borrowing. The Czech equivalent *agenda* (2) is a borrowing with a different denotation than *agenda* (1). Another equivalent of the English neologism *agenda* is an expression from the general vocabulary with a new denotation *program* (2), which probably cannot be interpreted as an example of successive borrowing. From a semantic point of view, in both cases there is the extension of the term *agenda* (2) and *program* (2), in case of *agenda* (2) in comparison with *agenda* (1) the connotative archaic meaning is neutralized. In particular, the term *agenda* (2) is politically and culturally motivated because it is in most contexts interchangeable with the equivalent *program* (2). The English neologism *agenda* is more expressive than the English *programme*, because of the semantic features + topical, + timely, + dynamic. It meets the political and cultural pressure of the EU institutions for unification of terminology. Given that these are synonyms complementarily used in the same contexts in EU documents they are not institutionally standardized.

The first German equivalent in IATE is *Tagesordnung* which is not a neologism but an equivalent of the English meaning of "subjects to be discussed at a meeting." The German borrowing, neologism *Agenda*, IATE introduces in the domain of computer science. Again in the context of computer science, this borrowing is the equivalent in *European Digital Agenda*, cf. *Digitale Agenda für Europa*. In the cases of "branded" names of the projects with acronyms, e.g. ARTIST, *Agenda for Research on Tourism by Integration of Statistics and Strategies for Transport* there is a tendency to apply a neologism.

The neologism *agenda* is not institutionally standardized which is evident from the various synonymous equivalents, e.g. *Aktionsplan* which of course has the English collocation *action plan* defined as "a proposed strategy or course of implementation", which lacks the semantic feature + plan of action arising from a set of principles or an underlying motives. It can be described as an (inadequate)

successive borrowing, which has a hyperonym as its base and it is not institutionally standardized. The German neologism *Agenda* is accepted in the Joint Activities domain of the EU, but it is clearly separated from the equivalent *Tagesordnung*.

The analysis of the several selected neologisms has confirmed the feasibility of the developed comparative Table for the classification of the German and Czech equivalents of the English neologisms selected from the IATE database and EUR-Lex. An important part of our thesis has been a detailed analysis of both the recently published and unpublished literature on translatology and terminology, allowing us to gather objective evidence enabling a practical analysis of equivalents of English neologisms.

7. Bibliography

Primary resources

Bliss, Allan. *A Dictionary of Foreign Words and Phrases in Current English*. New York: E.P. Dutton and Co., INC, 1966.

Budin, Gerhard and Wright, Sue Ellen. *Handbook of Terminology Management: Basic aspects of terminology management. Volume 1*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1997.

Budin, Gerhard and Wright, Sue Ellen. *Handbook of Terminology Management. Application-Oriented Terminology Management. Vol. II*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2001.

Cabré, María, Teresa, Castellví, *Terminology: Theory, Methods, and Applications*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1999.

Gardner, Jeremy Stephen. *Misused English Words and Expressions in EU Publications*. Luxembourg: European Court of Auditors, Secretariat General Translation Directorate, September 2013.

Halová, Dominika. “Spezifika der EU-Texte: Eine Analyse am Beispiel von Rechtsakten des Sekundärrechts.” MA Thesis, Masarykova univerzita v Brně, 2011.

Chromá, Marta. *Czech English Law Dictionary*. Praha: LEDA, 2003.

Chromá, Marta. *English Czech Law Dictionary*. Praha: LEDA, 2010.

Knittlová, Dagmar, et al. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000.

Knittlová, Dagmar. *K teorii i praxi překladau*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000.

Königová, Terezie. “Verbal grammatical categories in typologically different languages (English and Czech).” BA Thesis, Palacky University in Olomouc, 2010.

Königová, Terezie. “A Linguist as a Translator of Legal and Financial English.” BA Thesis, Palacky University in Olomouc, 2012.

Koprdoová, Radka. “Anglizismen im Deutschen und Tschechischen: Ein Vergleich anhand ausgewählter journalistischer Texte über EU-Ereignisse.” PhD diss., Masarykova Univerzita v Brně, 2013.

Remplbauer, Vera. „Organisierte Kriminalität unter besonderer Berücksichtigung des Übereinkommens der Vereinten Nationen gegen grenzüberschreitende organisierte Kriminalität“ PhD diss., Universität Wien, 2009.

Řeřicha, Václav. "Stratagems of Calques." *Silesian Studies in English* 2012 (2012): 128-136.

Temmerman, Rita. "Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication." *SYNAPS – A Journal of Professional Communication* 26 (2011): 48.

Volný, Jan. *Německo český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

Wissik, Tanja. "Terminologische Variation in der Rechts- und Verwaltungssprache. Eine korpusbasierte Untersuchung der Hochschulerminologie in den Standardvarietäten des Deutschen in Deutschland, Österreich und der Schweiz." PhD diss., Universität Wien, 2012.

Primary online resources

EUR-Lex. "Access to European Union Law." Accessed June 20, 2014. <http://eur-lex.europa.eu/>.

Eurostat. "Eurostat, Abbreviations and Acronyms." Accessed November 10, 2013. <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/cybernews/abbreviations.htm#S>.

IATE. "IATE, Interactive Terminology for Europe." Accessed June 18, 2014. <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>.

Kajzer, Marta. "Translation of Eurojargon as a Source of Neologisms in Polish – A Corpus-Based Study." Accessed June 19, 2014. http://www.researchgate.net/publication/259356847_Translation_of_Eurojargon_as_a_source_of_neologisms_in_Polish_a_corpus_based_study.

OED. "Oxford English Dictionary." Accessed June 19, 2014. <http://www.oed.com/>.

Secondary resources

Bell, Roger T. *Translation and Translating: Theory and Practice*. London and New York: Longman, 1991.

Besch, Werner, Reichmann Oskar, and Sonderegger, Stefan, Hgg.. *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung. (Handbücher zur Sprach-und Kommunikationswissenschaft) Bd. 2.1.* Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1984.

Bußmann, Hadumod. *Lexikon der Sprachwissenschaft. 4. Aufl.* Stuttgart: Alfred Kröner, 2008.

Catford, John C. *A Linguistic Theory of Translation: an Essay on Applied Linguistics*. London: Oxford University Press, 1965.

Daneš, F.: Functional sentence perspective and the organization of the text. In Daneš, F. (ed.): *Papers on functional sentence perspective*. Prague: Academia, 1974.

Dušková, Libuše, a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 1988.

Firbas, J.: *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Fuertes-Olivera, Pedro and Nielsen, Sandro. "The dynamics of terms in accounting: What the construction of the accounting dictionaries reveals about metaphorical terms in culture-bound subject fields." *Terminology* 17 (1) (2011): 157-180.

Hatim, Basil, and Jeremy Munday. *Translation: An advanced resource book*. London and New York: Routledge, 2004.

Hoffmann, Lothar. *Fachsprachen - Instrument und Objekt*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1987.

House, Juliane. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997.

Chromá, Marta. *New Introduction to Legal English Volume I*. Praha: Karolinum, 2007.

Chromá, Marta. *New Introduction to Legal English Volume II*. Praha:

Chromá, Marta. *Legal Translation and the Dictionary*. Lexicographica. Series Maior 122, 2004.

Temmerman, Rita. *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive-approach*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2000.

Jakobson, Roman. "On Linguistic Aspects of Translation." In *The Translation Studies Reader*, edited by Lawrence Venuti, 113–118. London and New York: Routledge, 2000.

Jettmarová, Zuzana. *Editor's Introduction to the English Edition of The Art of Translation, by Jiří Levý, xv–xxv*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.

Klein, Wolfgang. *Variation in der Sprache. Ein Verfahren zu ihrer Beschreibung*. Wien: Scriptor, 2006.

Leech, Geoffrey and Svartvik, Jan. *A Communicative Grammar of English*. London: Longman, 1975.

Lefevere, André, ed. *Translation, History, Culture: A sourcebook*. London and New York: Routledge, 1992.

Lefevere, André. *Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig*. Assen: Van Gorcum, 1977.

Levý, Jiří. *Umění překladau*. Prague: Československý spisovatel, 1963. Translated by Patrick Corness as *The Art of Translation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.

Mathesius, V. Věta a její aktuální členění. In: Mathesius, V.: *Jazyk, kultura a slovesnost*. (Ed. J. Vachek.) Prague: Odeon, 1942a, 1982.

Mathesius, Vilém. *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*. Prague: Academia, 1975.

Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies*. London and New York: Routledge, 2001.

Munday, Jeremy, ed. *The Routledge Companion to Translation Studies*, rev. ed. London and New York: Routledge, 2009.

Neubert, Albrecht. "Some of Peter Newmark's Categories Revisited." In *Translation Today. Trends and Perspectives*, edited by Gunilla Anderman and Margaret Rogers, 68–75. Clevedon: Multilingual Matters, 2003.

Newmark, Peter. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice-Hall, 1988.

Newmark, Peter. "Communicative and semantic translation." In

Readings In Translation Theory, edited by Andrew Chesterman, 116–140. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 1989.

Newmark, Peter. “The linguistic and communicative stages in translation history.” In *The Routledge Companion to Translation Studies*, rev. ed., edited by Jeremy Munday, 20–35. London and New York: Routledge, 2009.

Nida, Eugene A. “Principles of Correspondence.” In *The Translation Studies Reader*, edited by Lawrence Venuti, 126–140. London and New York: Routledge, 2000.

Nida, Eugene A. *Contexts in Translating*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001a.

Nord, Christiane. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam and Atlanta GA: Rodopi, 1991.

Poldauf, Ivan. *Česko-anglický slovník středního rozsahu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

Popovič, Anton. *Poetika umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1971.

Popovič, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.

Pym, Anthony. “Schleiermacher and the Problem of Blendlinge.” *Translation and Literature* 4 (1): 5–30, 1995.

Řeřicha, Vaclav. *Tvoření substantivních kompozit v současné angličtině*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988.

Slovník spisovného jazyka českého, III, R-U. Praha: Academia, Nakladatelství československé akademie věd, 1966.

Schäffner, Christina. “Skopos theory.” In *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, edited by Mona Baker, 235–238. London and New York: Routledge, 2001.

Schleiermacher, Friedrich. “On the Different Methods of Translating.” In *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*, edited by Rainer Schulte and John Biguenet, 36–54. Translated by Waltraud Bartscht. Chicago: The University of Chicago Press, 1992.

Snell-Hornby, Mary. *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1988.

Snell-Hornby, Mary. *The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2006.

Toury, Gideon. *Descriptive Translation Studies – and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

Toury, Gideon. *Descriptive Translation Studies – and beyond*, rev.ed. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2012.

Twomey, D. P. and Jennings M. M. *Anderson’s Business Law and the Legal Environment, Standard volume*. Mason, USA: South-Western Cengage Learning, 2011.

Vachek, Josef. “Some Thoughts on the So-called Complex Condensation in Modern English.” Accessed June 19, 2014.

http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100224/A_Linguistica_03-1955-1_8.pdf.

Venuti, Lawrence. "Genealogies of Translation Theory: Schleiermacher." *Meta: Translator's Journal* 4 (2): 125–150. <http://id.erudit.org/iderudit/037096ar>

Venuti, Lawrence. 1995. *The Translator's Invisibility: A history of translation*. London and New York: Routledge.

Vermeer, Hans J. "Skopos and commission in translation action." In *Readings In Translation Theory*, edited by Andrew Chesterman, 173–187. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 1989.

Vinay, Jean-Paul, and Jean Darbelnet. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier, 1958. Translated by Juan C. Sager and Marie-Josée Hamel as 149. *Comparative Stylistics of French and English*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

Wüster, Eugen. *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. Wien: Springer, 1979.

Anotace

Autor: Terezie Königová

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Název práce:

Překládání administrativních a právních textů (komparativní analýza angličtiny, němčiny a češtiny)

Translating legal and administrative texts (a comparative analysis of English, German and Czech)

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Řeřicha, CSc.

Počet znaků: 183 517

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 22

Klíčová slova v ČJ:

Překládové ekvivalenty, administrativní a právní texty, komparativní analýza, angličtina, němčina, češtiny

Klíčová slova v AJ:

Translation equivalents, legal and administrative texts, comparative analysis, English, German, Czech

Charakteristika v ČJ:

Komparativní analýza překladu administrativních a právních textů se srovnávací tabulkou umožňující klasifikaci německých a českých ekvivalentů anglických právních a administrativních neologismů (na základě dokumentů z archivu EUR-Lex), která popisuje a analyzuje překladatelské strategie a jejich použití v daném funkčním stylu.

Charakteristika v AJ:

A comparative analysis of the translation of administrative and legal texts, including a comparative Table providing for a consistent classification of translation equivalents, specifically of the German and Czech equivalents of selected English legal and administrative neologisms (based on documents from the archives of EUR-Lex). The Table describes and analyzes the translation strategies and their usage in the given functional style.

